NEVELÉSÜGYI SZEMLE

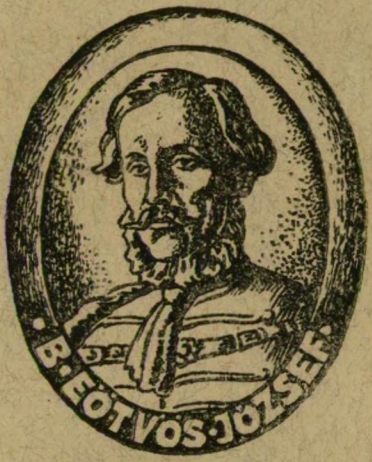

A DÉLMAGYARORSZÁGI NEVELŐK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA

SZERKESZTI:
TETTAMANTI BÉLA

TARTALOM:

KEMÉNY GÁBOR: Jegyzetek a tanárkérdéshez . . . 97

ÉBER REZSŐ: Kell-e mindenütt a népiskola felső tagozata? 101

ALDOBOLYI NAGY MIKLÓS: Képek egy erdélyi iskolából 109

ORBÁN JÁNOS: A magyar diák nyara 114

GERGELY GERGELY: Érték-e a népiesség? 119

KÁLMÁN LÁSZLÓ: Színjátszás az irodalomtanítás szolgálatában 121

GERGELY GERGELY: A magyar irodalom tanításának válságához 123

CSANÁDY SÁNDOR: Válasz dr. Zimándi Pius Hozzászólására 124

IRODALOM 126

NEVELÉS ÉS ÉLET 137

VII. évfolyam. **1943.** **5—6. szám.**

SZEGED.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

IRODALOM:

IMRE SÁNDOR, Háborús élet, megújhodás, nemzetnevelés *(Evva Gabriella)*; HUSZTI JÓZSEF, gróf Klebelsberg Kuno életműve *(Visy József)*; VISY JÓZSEF, Görög embereszmény és paideia *(Kemény Gábor)*; ZOLNAI BÉLA, II. Rákóczi Ferenc *(Visy József)*; FÉJA GÉZA, A felvilágosodástól a sötétedésig *(Gergely Gergely)*; HERCZEG FERENC, Gondok és gondolatok *(Ypszilon)*; KEREKESHÁZY JÓZSEF, Apponyi *(Augur)*; BÚZÁS VIKTOR, Kelemen Direktor *(Farkas László)*; SZÉCSI FERENC, Hivatalos és köznapi nyelvünk magyartalanságai *(Héjjas Zoltán)*; HERCZ ILONA, Az iskolai szorongás és a lámpaláz *(Gémesi József)*; SZTROKAY ERZSÉBET, Tanári szemmel, tanári szívvel *(Gémesi József)* — — — — — — — — — 126—136

NEVELÉS ÉS ÉLET:

Nemzeti és politikai nevelés. — A tanulók kérdései a fizikatanításban *(Andauer Mária)*. — A diadalmas cserkészliliom 1912—1942 *(Alpár Gyula)*. — Zenefelügyelői értekezlet *(Eckerdt Elek)*. — A Délmagyarországi Nevelők Egyesületének Könyvtára — — — — — 137—144

MUNKATÁRSAINK:

DR. KEMÉNY GÁBOR ny. gimn. tanár (Budapest). — ÉBER REZSŐ ny. tanítóképzőintézeti igazgató (Budapest). — DR. ALDOBOLYI NAGY MIKLÓS keresk. középisk. tanár (Szamosújvár). — DR. ORBÁN JÁNOS keresk. középisk. tanár (Székesfehérvár). — GERGELY GERGELY polg. isk. tanár (Szeged). — KÁLMÁN LÁSZLÓ gimn. tanár (Orosháza). — DR. ALPÁR GYULA gimn. tanár (Szeged). — DR. ANDAUER MÁRIA gimn. tanár (Békéscsaba). — ECKERDT ELEK keresk. középisk. c. igazgató, szakelőadó (Szeged).

SZERKESZTŐSÉG: Szeged, Horváth Mihály-utca 2—4.

KIADÓHIVATAL: Szeged, Baross Gábor-utca 2. sz.

Minden kézirat a szerkesztőség címére küldendő.

A NEVELÉSÜGYI SZEMLE megjelenik évente legalább öt, kettős számjelzésű füzetben febr., ápril., jún., szept. és nov. hónapban. Előfizetési ára: évi 10 P. — Csekkszámla száma: 603; címe: Szeged-Csongrádi Takarékpénztár (az értesítő lapon a következő jelzéssel: Nevelésügyi Szemle előfizetése). Egyes szám ára 1.20 P., kettős szám ára 2.40 P.

Felelős szerkesztő: Dr. Tettamanti Béla. Felelős kiadó: Dr. Szalkai Zoltán.

Jegyzetek a tanárkérdéshez.

1. „Mily szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi homályából kiemelkedik. Mily szép világító csillagként tünni fel ezerek előtt... s szabadon választani magának pályát s azt örökre tiszta, soha nem szünő szenvedelemben futni meg..." *Így* kezdődött, hinni tudom ma is őszülő fejjel, mindnyájunknál így kezdődött a pályaválasztás, akik tanári munkára szántuk magunkat. Előre lemondtunk a gazdagság előnyeiről, csak azt az eszményi örömöt vártuk, hogy kiemelkedjünk a parányi homályból és másokat is kiemeljünk...

2. A „szenvedelem" nem csappant, de az energiánk tagadhatatlanul megbénult, mikor a mindennapi kenyérért való küzdelemre kellett azt fordítanunk... Harminc évvel ezelőtt a párisi Quartier Latin egy szerény kávéházának, a Café Cluny-nek magyar asztalánál ültünk nehányan, magyar tanárok és valóságos meghatottsággal olvastuk az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönynek egy magasan szárnyaló értekezését a tanári munka értékéről. Az értekezés logikus eszmemenete, higgadt hangja, nyugodt érvelése, meggyőző itéletei az eredendő igazság erejével hatottak. Emelkedett a lelkünk, hogy a magyar tanár munkájáról ily klasszikus cikket olvashatunk, de fájdalmas volt megbizonyosodni afelől, hogy „a magyar tanár alakja mögött még mindég ott lappang az ókori rabszolga sápadt arca..." Krenner Miklós mondta ezeket a súlyos veretű szavakat. S ezeknek a szavaknak súlya annál súlyosabb veretű volt számunkra, mert az összehasonlítás azt mutatta, hogy jobban is lehetnének a dolgok; a francia tanulmányi terv (Plan d'études) 31-ik lapján ezt olvashattuk: „Az intézetek vezetői nagyon takarékoskodjanak tanárjaik idejével. Sok szabadságra van a tanárnak szüksége nemcsak testi-lelki pihenés, nemcsak az órákra való készülés végett, hanem azért is, hogy tudományos munkát folytathasson. Ennek üdvös hatása van a tanulókra, a tanárokra, sőt az egyetemi tanárokra is; a tanításnak is a tanárok élénk és nem lankadó tevékenysége adja meg a kivánt magas színvonalat. Meg kell tehát becsülni a tanárok idejét, lehetőleg meg kell könnyíteni szolgálatukat." S ehhez a felbecsülhetetlen értékeléshez járult az anyagi megbecsülés is. Egy párisi, agregációt megállt középiskolai tanár évi fizetése 6500 frank volt és ez 9000 frankig emelkedhetett. (Az első világháború előtt!) S ha hozzászámítjuk még, hogy az állami ösztöndíj (bourse) minden arravaló egyén számára lehetségessé tette az oklevél megszerzését s közben a római, görögországi vagy egyéb külföldi tanulmányutakat — ha mindezt végiggondoltuk, annál jobban átéreztük Krenner Miklós szavainak végzetes komolyságát.

3. Szinte tragikus ellenmondás volt, hogy a magyar tanárságnak, mely örökre eljegyezte magát a szegénységgel, évtizedeken át anyagi harcokat kellett folytatnia. Szabó Dezső — akiről Gogolák Lajos találóan jegyezte meg: „előbb és jobban senki sem látta meg tanárságunk gondjait" — keserű szatírával mutat rá 1918-ban egy groteszk jelenetre: a tanár lelkesedéssel magyarázza, mily nagy volt hajdan a magyar s eközben a hadimilliomos diákfia csendes gunynyal nézi a tanár úrnak a lyukas cipőből kikandikáló harisnyáit. Fokról-fokra érlelődött a tanárnyomor és a tanárság ennek ellenére évtizedeken át nemcsak a maga gazdasági kérdéseivel, de az iskola elméleti problémáival is foglalkozott. Ha átlapozgatjuk a Magyar Paedagogia, Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny vagy századunk első évtizedeiben megjelent társadalomtudományi szemlék, sőt napilapok hasábjait, látjuk, hogy nyugodtan vagy szenvedélyesebben, más-más szemszögből megvilágítva, de mindég kritikai szeretettel foglalkoztak az iskolajavítás kérdéseivel. Imre Sándor már 1910-ben kívánta a köznevelés ügyének elvi tisztázását és kívánta, hogy a közmívelődési miniszterium pártpolitikai fordulatoktól el nem sodorva végezhesse munkáját; Nagy László századunk első éveiben egyengeti a gyermektanulmányozás megalapozásával a helyes kiválasztás útját, ami elválaszthatatlan az iskolareformoktól s ugyancsak századunk első évtizedében kezdődik a tanárság tömörülése, szervezkedése Négyessy László, Gaál Mózes, Sajó Sándor, Krenner Miklós, Benedek Marcell s más lelkes tanárok irányítása alatt. A tanárság megszervezése épúgy nem volt idegen a tanárságtól, mint az iskola kérdéseinek elméleti tisztázása.

4. A politikai újjászületés a magyar középiskolának sem az elvi sem a gyakorlati kérdéseit nem oldotta meg teljesen. Talán épen azért, mert a gyakorlati megoldások nem szigorúan elvi alapon történtek. Idézzük Szekfű Gyula 1924-ben megjelent Történetpolitikai tanulmányainak nehány sorát: „(Az oktató személyek anyagi helyzete olyan, hogy) az állami eltartással összekötött ösztöndíjas helyeket jelentkezők hiányában nem lehet többé betölteni. 15—20 év mulva az országnak nem lesz tanára s ha lesz, tehetségtelen és rossz lesz, mert értelmes fiúk nem mennek többé e pályára." (id. m. 29). Tizennyolc év igazolta ezt a sötét jóslatot. Hasonló dokumentum ugyane síkon a Magyar Szemle 1927-ben folytatott ankétja. A középiskolai ankét keretében Balogh József 70 egyetemi tanárt kérdezett meg: meg vannak-e elégedve hallgatóik képességével és haladásával? A válasz szinte egybehangzóan nemleges volt.... Ennek magyarázata semmi esetre sem az, hogy a hallgatók általában tehetségtelenek, sőt az is bizonyos, hogy ennek az ifjúságnak a szemét az élet és a történeti változások jobb, szélesebb látásra nyitották meg, a tanítás módszere is kétségtelenül javult s ha tanáraik mégis elégedetlenek voltak velük, ennek alig lehet egyéb oka mint az, hogy a középiskola rosszul szelektált, nem a hajlamaiknak megfelelő pályákra küldte, irányította tanítványait... Nem vigasztaló, hogy ez már akkor általános európai tünet volt. Várkonyi Hildebrand a kiválasztásról írt tanulmányában (Szeged 1936) épen a Wohlfart féle kiválasztási rendszeren mutatja meg, milyen elsodródás

következhetik be, ha a szelekció *nem tárgyi alapon* történik.

5. Jött egy koráramlat, mely *menekült a szellem feladatai elől*. Itt tehát nemcsak arról van szó, hogy praktikus, jobban fizetett állásokat kerestek a fiatalok, de arról is, hogy még az ösztöndíjas állásokat is kerülték, ha azok a tanári állás elfogadásával járó kötelezettségben végződtek. Pedig akkor az ösztöndíjasok nemcsak állásnélküliségnek, de még annak sem voltak kitéve, hogy valamely Isten háta mögött fekvő községbe kerüljenek.

Szekfü Gyulának igaza lehet abban, hogy iskolakezdés előtt jobban felszínre kerülnek a panaszok. Ámde a bajok (Szekfü idézett tanulmánya is mutatja) évek óta élnek és a tanáregyesületi lapokban időről időre napvilágra is jutnak. Rezessy Zoltán (Protestáns Tanügyi Szemle 1941. III. sz.) a liberális korszak társadalomszemléletében keresi a tanári nyomor okát... „Itt a szabadverseny és korlátlan gazdasági érvényesülés idején a szellemi és a közösségi munka általában leértékelődött. Ennek eszménye a gazdag részvényes, banktulajdonos, a szépreményű bankfiú, a gazdag háztulajdonos és nagybirtokos, gyáros vagy egyéb nagytőkés vagyis az olyan ember, akinek a közösség területén kifejtett munkája céltudatos eszköz csak saját vagyonának, jólétének és függetlenségének biztosítására... Könnyen érthető, hogy ebben a világ és életszemléletben alásüllyedtek a közértékelésben a szellemi és közösségi kincseknek sáfárai... Ezek a szabadelvű korszakban mint álmodozó esernyős rajongók lassanként teljesen kiestek a gazdasági cézárok küzdő, érdeklődő és értékelő köréből is..." Távol esik célunktól, hogy kommentárt fűzzünk e magyarázathoz, hiszen csak a válság tényére akartunk rámutatni. Erre világít dr. Bánkúti Dezsőnek, az Evangélikus Leánygimnázium igazgatójának cikke is (Protest. Tanügyi Szemle 1942, II. sz.) Megállapítja, hogy a magyar tanár az első világháború előtti időben szépen, nyugodtan dolgozhatott. „Ez nem dajkamese, mellyel csalogatni kívánjuk a tanári pályára gyermekeinket. De akkor szünideje igazán pihenés volt, nyáron utazgathatott, mert volt rá pénze és lehetősége, tapasztalatokat gyüjthetett s ebből iskolájának volt haszna. Tapasztalt, jól kipihent agyú tanár kezdette ősszel munkáját. De évközben is volt a tanárnak alkalma arra, hogy ú. n. kultúrigényét kielégíthesse, színházakat, hangversenyeket, előadásokat szívesen látogatott, azok állandó közönsége volt. Most anyagiak is gátolják ebben, de valljuk be, kedve, ereje sincs arra, hogy estéjét ezekre szentelje." A tanárnak ma több dolga van, mint eddig: a dolgozatjavítás, szertár, könyvtárgondozás, ünneprendezés mellett tanmeneteket, óravázlatokat, jelentéseket kell írnia. Ezért kevés a tanárjelölt s ezért van szerinte, hogy különösen tanárgyermekek látva atyjuk, anyjuk robotját, nem akarnak hasonló sorsra jutni, az ideális gondolkodású tanár inkább múzeumokban, könyvtárakban, tudományos intézetekben helyezkedik el, az anyagiasabb gyárakba, üzemekbe megy, hol többszörös ellenértéket kap osztályrészül." Ezeket írja Bánkúti direktor a fenyegető tanárhiány belső okairól.

Vidéken még érezhetőbb a tanárhiány. Jellemző, hogy a szarvasi Vajda Péter Gimnáziumot a tanárhiányból csak az tudta kisegíteni, hogy két nyugalmazott igazgatója vállalt helyettesítést s egyik ta-

náruknak, kinek szolgálati ideje már lejárt, a VKM kivételesen megengedte, hogy tovább taníthasson.

6. Gogolák Lajos nagy szolgálatot tett az ügynek, mikor rámutatott a tanárhiány ideológiai okaira. A világesemények és azok reakciói már szinte teljesen elszoktattak bennünket a szociológiai gondolatmenettől és ezért nagyon is idején való volt rámutatni, hogy a tanárhiánynak *elsődlegesebb okai is vannak* a gyönge anyagi helyzetnél. A szegényes anyagi értékelés inkább okozata annak az agrárius és etatisztikus életszemléletnek, mely — Gogolák Lajos szavai szerint is — „kemény ellenzéssel állott minden irodalmi és szellemi fejlődéssel, mert ettől féltette a társadalmi struktura változását, módosulását" (Magyar Nemzet 1942. aug. 2.) Az Apáczaiak, a Kazinczy Ferencek újító szelleme bizonyára nyugtalanította a mi vezető köreinket, mert a kulturális fejlődést a fővárosban is, a vidéken is szinte kivétel nélkül tanárok irányították s a kulturális haladástól a társadalmi változásokat gyakran nem lehet élesen elválasztani. Nem véletlenség, hogy a vidéki szabad liceumi előadásokon a tanárokon kivül az orvosok még aktiv részt vettek, de a szellemi munkások más rétegei csak legritkábban.

Jogász emberek még passzive is csak ritkábban vettek részt ezeken az előadásokon, ellenben nem egyszer a gúny bizonyos árnyalatával kérdezgették egymástól: „Mentek-e a kioktatóba?" És a tanárok megterhelő iskolai munkájuk mellett még a kicsinyléseken is felülemelkedve vállalták ezt a népnevelő munkát, mert igenis égett bennük a tiszta szellemiség áhitata: „kiemelkedni és másokat is kiemelni a parányi homályból." Gogolák Lajosnak azt a gondolatát, hogy a tanárság maga is oka volt a lekicsinylő társadalmi értékelésnek, hogy nem szervezkedett elég tudatosan — nem írjuk alá . . . Fuimus Troes . . . sőt ma is vagyunk még nehányan nagy hittel és meggondoltsággal megharcolt harcoknak élő tanui. Nem hiányzott a szervezkedés vágya, sőt maga a szervezkedés sem, de ennek sem a társadalmi atmoszféra, sem a kormányzatok szelleme nem kedvezett. A modern pedagógia szelleme úgyszólván csak a Magyar Gyermektanulmányi Társaságban és a főváros lélektani laboratoriumában s a vidéken alakult gyermektanulmányi fiókkörökben élt, a közönség az iskolát okolta a reform elmaradásáért, a túlterhelésért, a kormányok pedig a szellemi munkások minden rétegének (biráknak, vasutasoknak) könnyebben adtak egy kis anyagi teherkönnyítést, mint a tanároknak. De ha ezt megállapítjuk, ez nem jelenti azt, hogy az egymás után következő kormányokat személyszerint lehetne ezért okolni. A kormányok kitárt kezükkel vagy összeszorított markukkal a közvélemény kifejezői és amilyen kétségtelen, hogy az anyagi nyomorban a legszebb elgondolások és tervek is életképtelenekké válnak, époly bizonyos az, hogy a rossz kiválasztás a tanárhiány, a tanárnyomor, a tanárképzés reformjának még mindég esedékes állapota ugyanannak az elavult gondolkodásnak okozatai, mely a végső elveken nyugvó tiszta szellemi munkát nem tudja értékelni.

„Lélek, szellem, kultúra: ily fogalmak nélkül lehetetlen a tanári pálya megértéséhez közelférkőznünk" — írja Szekfű Gyula (Ma-

gyar Nemzet 1942. aug. 2.) Milyen szerencse, hogy a jobb értelemben vett kisértetek is visszajárnak ... Emlékezzünk egy Finánczy Ernőre, ki hangyaszorgalommal egymaga írta meg európai viszonylatban is értékes neveléstörténeti műveinek sorozatát; Schneller Istvánra, aki az „isteni célgondolat" erejében hét évtizeden át hirdette és gyakorolta a személyiség megbecsülésének pedagógiáját; gondoljunk Böhm Károlyra, aki tizenhét évig gondolkodott az okság törvényén és akinek a filozófia nem kenyérkeresete volt, de annál sokkal több: életet jelentő principiuma. Lélek, szellem, kultúra — igenis vannak még emberek, kik a varázsszavak birtokában közelednek a tanári pálya megértéséhez sőt: ismerünk fiatalokat is, akik — ripae ulterioris amorema is így gondolkoznak a tanári hivatásról és — mégsem mernek tanárnak menni. Úgy hiszem, hogy *a bizalomnak ez a megingása maga a szellemi válság.*

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy valami csodaszert tudunk ajánlani a válság gyökeres és gyors megoldására. Lelki válságokat kuruzslással nem lehet gyógyítani. De a gyógyításnak első feltétele, hogy legyünk tisztában a betegséggel. Ha egyszer oda tudunk jutni, hogy ismét hiszünk a logikus gondolat, az életet vezérlő tiszta elvek és becsületes meggyőződések erejében és ezt a hitet általánossá tudjuk tenni, akkor érettségiző diákjainkban megint megéled a bizalom, hogy bátran, szabadon és átmelegült lélekkel menjenek a tanári pályára.

Kemény Gábor.

Kell-e mindenütt a népiskola felső tagozata?

A tanköteles kornak kiterjesztése a 12. évről a 14. életévig a hazai tanítóságnak és tanárságnak régebbi, a közvéleménynek pedig már két évtizedes óhaját váltja valóra, miután 1928-ban kormányfői célkitűzés tárgya is volt. A törvény a maga egészében már végrehajtás alatt van.

Ha elgondoljuk, hogy gazdasági, pénzügyi, nevelésügyi, gyakorlati megvalósítás tekintetében, milyen nagy dolog a népoktatás ilyen általános kiterjesztése, egyáltalán nem csodálkozhatunk azon, hogy eddig kellett rá várnunk, bár szerte e világon, a szomszédos államokban is, sok helyen már előbb megvalósult. Sőt néhol már a 16. életévig terjedő általános mindennapi iskoláztatás is szóbakerült. Pl. a nem minden tekintetben jóemlékű Népszövetség Munkaügyi Bizottsága annak idején céljául tűzte ki, hogy az államokban megteremteti az általános népoktatás ilyen kiterjesztését. Igaz, hogy ezáltal nemcsak a népműveltség emelését akarta szolgálni, hanem azt vélte, hogy ilyen módon az akkoriban mindenütt túlterhelt munkapiacot lehetne két évjárattal alulról tehermentesíteni.

Mi mindenesetre megelégszünk a 8 osztályos népiskolával, ha az teljesíti a hozzáfűzött reményeket.

A törvény nagy jelentőségét és a megvalósulása elé tornyosuló akadályokat egyetlen meggondolás is megvilágítja: az eddigi népis-

kolások sok százezernyi száma máról-hónapra, körülbelül egy harmadával megnőtt. Mennyivel több tanterem, iskola, tanító, mennyivel több taneszköz, mennyivel több nevelési erőfeszítés kell egyszerre!

A törvényből, indokolásából kitűnik, milyen sok munka, hozzáértés, szakszerűség, gondosság, körültekintés, előrelátás készítette, nem hiába foglalkoztak hosszú évtizedeken át a gondolat megvalósításával minisztériumok, hatóságok, közületek, társulatok, egyesületek, nagygyűlések, tudományos és egyéb szakkörök.

Az országban már a törvény megvalósulása előtt is mintegy félezer VII.—VIII. népiskolai osztály létezett és ez azt mutatja, hogy a való élet az intézményt már jóval törvényes születése előtt szolgálatba állította.

A törvény általános rendelkezéséből első pillanatban arra következtetünk, hogy az ország valamennyi községében, városában, tehát ahol eddig mindenütt megvolt a népiskola alsó tagozata, (sok helyütt az V., VI. osztály is), föl kell állítani a népiskola felső tagozatát. De nyilvánvaló, hogy ez sok helyen fölösleges, mert, ahol polgári iskola, vagy I.—IV. gimnázium van, ott a népiskola felső tagozatának életbeléptetése nem szükséges. A lényeg az, hogy 14 éves koráig mindenki tanköteles lévén, valamelyik nyilvános iskolát végezze. Hogy azután ez az iskola elemi, polgári iskola, vagy gimnázium-e, az mellékes körülmény. Az államnak ezek szerint az a feladata, hogy az iskolaköteleseknek biztosítsa iskoláztatásukat bármilyen iskolában, bárhol lakjanak is.

Az eddigi adatok alapján megállapítható, hogy igen sok olyan helyen is szerveztek VII.—VIII. népiskolai osztályt, ahol a tanulókat már meglévő polgári iskolában, vagy gimnáziumban lehetett volna elhelyezni.

A népiskola V.—VIII. osztályának tanulói 10—14 évesek, vagyis a polgári iskola és a gimnázium 4 alsó évfolyamának tanulóival azonos életkorúak és ezért a népiskola V. osztálya, éppúgy, mint a polgári iskola és gimnázium első osztálya, a népiskola IV. osztályára épül.

Nyomós okokból ki kellene mondani, hogy *általában csak olyan helyeken létesüljön a népiskola felső tagozata, vagyis V.—VIII. osztálya, ahol gimnázium, vagy polgári iskola nincsen.* (A továbbiakban csak polgári iskolát fogunk mondani legtöbbször, de a gimnázium 4 alsó osztályát is beleértjük).

Felfogásunkat az alább következő meggondolások teszik indokolttá:

Nemzeti és társadalmi szempontból egyaránt mindenképen kerülni kell, hogy hazánkban még ugyanazon község gyermekei között is, már a serdülés előtti korban iskolázási különbség legyen. Hogy a gyermekek között már ekkor válaszfal meredjen, amelyet aztán egy teljes életen át alig lehet ledönteni. Van község, város, ahol a IV. elemi iskolai osztályig együttjáró gyermekek a gimnázium, a polgári iskola, a felső tagozatú elemi iskola osztályaiba szélednek s még olyanok is vannak, akik tanonciskolába, vagy semmiféle iskolába sem járnak. Tehát már itt 4—5 féle gyermek van, sőt

az is elképzelhető, hogy VII.—VIII. elemi osztály is kétféle van, mert a törvény azt is megengedi. Így azután sokféle azonos korú, eddig együttjáró gyermek van ugyanazon helységben. Pedig a fejletlen gyermeki értelem nem fogja még fel a társadalmi munkamegosztás nagy elvét.

Gondoljunk vissza gimnázista, reálista, vagy polgárista korunkra, jussanak eszünkbe a diák-mesterlegény-inas verekedések, harcok, akár az életből, akár az irodalomból. Egyik oldalról sokszor lebecsülés, lenézés, gőg, a másikról elkeseredés, irígység és mindkettőről ismeret hiánya, megértetlenség, félreértés. A szociális szétválás már itt kezdődik.

És a szülők ezt csak táplálják. Részint valóságos osztálygyűlöletből, részint gyermekükkel való együttérzésből és gondoskodásból. Mert a lenézéstől, illetőleg a rossz példától, a lelki fertőzéstől féltik gyermekeiket. Sőt az is előfordul, hogy a tanár vagy tanító is szítja akaratlanul a káros vetélkedést, amikor pl. a polgáristát elemibe küldéssel, vagy a jómódú elemistát elemibenmarasztalással fenyegeti, mintha az egyedül a gyermek magatartásán mulnék. Pedig a hivatalos nevelés a honfitársi, nemzettestvéri szeretetre oktat és nevel, államfő, kormányzat, egyházak és töméntelen intézmény is ugyanarra igyekeznek! Tehát világos, hogy azt mindenütt a legőszintébben akarják és nemzeti létünkkel szorosan összefüggőnek ítélik.

De nézzük a dolgot a leginkább érdekelt, a gyermek, a tanuló szemszögéből! Mondjuk, három gyermek 10 éves korában együtt végzi el az elemi iskola negyedik osztályát. Egyik gimnáziumba, a másik polgári iskolába, a harmadik elemi iskolába, annak felső tagozatába kerül. Mindhárom egyaránt szorgalmas, jól tanul és mind a három a maga iskolájában kb. ugyanakkora óraszámban részesül oktatásban és nevelésben.

Mire vihetik? Mikorra tizennégyévesek lesznek, a IV. gimnázista előtt minden iskola, minden életpálya nyitva van, a IV. polgári után már kevesebb, a VIII. elemi osztály után még kevesebb.

A gimnázista maradhat a gimnáziumban, beirathatják a gazdasági középiskolába, később minden főiskolára, lehet kereskedő és bármilyen iparostanonc.

A IV. polgárit végzett minden további nélkül mindarra a pályára mehet, amire a gimnazista, kivéve a gimnáziumot és az arra épített főiskolát.

A VIII. elemi osztályt végzett már nem csak a gimnáziumban, de feltétel nélkül a gazdasági középiskolákban sem folytathatja tanulmányait és így semmilyen főiskolára sem kerülhet. Végzettsége alig képesíti azonnal valamilyen állami szolgálatra, hiszen sok állás IV. középiskolás végzettséghez van kötve. Kenyeret biztosító tanfolyamokra nem veszik fel. Pl. ápolónői, gondozónői tanfolyamra. Az 1943.-i Légi alkalmazottak forgalmi szabályzata szerint ott még üzemi alkalmazott sem lehet, mert ahhoz is négy középiskola kell.

Az elemista kereskedő és iparostanonc is nehezebben lehet. Drogistának egyáltalán nem veszik fel a gyermeket négy középiskola nélkül. Mindenki olvashatja a kirakatokban vagy ujságokban köz-

zétett hirdetéseken: — Négy polgárit végzett tanoncot fölveszek. A nagyobb üzemek, áruházak, fémipari, motorszerelő, autóbusz vállalatok stb. ugyancsak elzárkóznak a 8 elemit végzettek elől, noha ennek az eljárásuknak semmi törvényes alapja nincsen. Azt mondják, hogy a polgárit végzettekkel sokkal könnyebben boldogulnak.

Tudjuk, hogy régen már volt a népiskoláknak egy felső tagozata, a Felső Népiskola. (Akkor a polgári iskola hatosztályos volt.) Ez az iskola ugyanilyen okoknál fogva lassan elsorvadt.

A vázolt felfogás általánosnak mondható, amit nem dönt meg az, hogy *egyes* elemi iskolák 8 osztályt végzett tanulóit igen szívesen fogadják tanoncokul az iskolát ismerő mesterek. Még polgári iskolát végzettekkel szemben is, mint ahogyan tanítói körökben gyakran halljuk. Igaz, azt is mondják néhol, hogy a VII.—VIII. elemi osztályba néha olyan tanulósereg verődik össze, amellyel boldogulni fokozott nehézséget okoz. Persze, ez a tény azzal is szoros összefüggésben áll, hogy a népiskola felső tagozata Budapesten és általában a városokban legfőképen a külső városrészekben van.

A tanonciskolák panaszkodnak, hogy nehéz a helyzetük a nem egyenlő előképzettségű tanoncok oktatásánál. Szerintük a VIII. o. népiskolások a 4 polgárit végzettekkel tanulmányaikban együtthaladni nem tudnak (Barton Imre, az Iparosnevelés 1942. májusi számában).

Budapesti tanoncotthon felvételi föltételei között szerepel a 4 polgári elvégzése és 8 elemivel csak „kivételesen" lehet fölvételre számítani. A Hangya ingyenes szövetkezeti tanoncotthont létesít a kereskedelmi pályára kedvet érző, négyközépiskolát végzett kubikosfiúk számára, olvashattuk 1943. februárjában a napilapokban. Tehát itt sem kell a 8 elemi iskolás.

Hiszen minden bizonnyal vannak egyes 8 elemi osztályt végzett gyermekek, akik kellő ismeretség mellett nem szenvednek hátrányt a polgárit végzettekkel szemben, mert mint említettük, törvényes alap nem mindíg van a megkülönböztetésre. De nagy általánosan mégis ilyen a helyzet, amilyennek vázoltuk. Hogy pedig van-e alapja, indokoltsága, az más kérdés.

Mindaddig, amíg a mindennapi iskolábajárás kötelezettsége csak a 12-ik életévig terjedt, meg volt az értelme annak, hogy a polgári iskola és az alsó gimnázium mellett ugyanazon községben is az V., VI., népiskolai osztály fönnálljon. Mert a IV. osztály után még csak két évig iskolába járó tanulónak az ő szinvonalához képest is kerek egész ismeretanyagot kell kapnia. Ezt a polgári iskola 4 év alatt adja meg. Tehát, aki csak két évig járna polgáriba, az csupán töredék ismereteket kaphatna ebből a szempontból.

De mihelyt mindenkinek 14 éves koráig kell mindennapi iskolába járnia, a 4 elemi után 4 évig tanul még, akár elemibe, akár polgáriba, akár gimnáziumba iratták. Ebben az esetben már nem érdemes a népiskola felső tagozatának a látogatása, hacsak mód van arra, hogy valaki polgári iskolába járhasson.

Ha egyik gyermek éppen úgy mindennapi iskolát látogat, mint a másik, akkor nemcsak hogy nincs értelme, hanem méltánytalan, sőt igazságtalan és a mindenkire egyaránt vonatkozó egyenlő elbá-

nás elve ellen való, ha az egyik kevésbbé értékesen használhatja ki az iskoláztatás esztendeit, mint a másik.

Félreértés ne essék! A népiskola felső tagozata lehet, és minden bizonnyal van is olyan értékes a maga nemében, mint a polgári, vagy a középiskola 4 alsó osztálya. Egyáltalán semmi okunk nincs föltételezni, hogy a népiskola oktató-nevelői nem végeznek éppúgy egész tanítói munkát, mint a polgári iskolák és a gimnáziumok tanító személyzete.

De természetesen más az, ha egy osztályban egyetlen ember tanít minden tárgyat, vezet minden kirándulást, javít minden dolgozatot, kezel minden taneszközt és legalább heti 28 órán át tanít, mint hogyha azt a munkamegosztás észszerű alkalmazása mellett többen végzik, egyes szakokba jobban elmélyedhetnek és csak heti 18, vagy 20 óra a tanítási idejük. Az első esetben 4 ember vezet 4 osztályt, a másikban 6—7.

Vagy nézzük a felszerelés kérdését! Vajjon az eddig fönnálló népiskolai felső tagozatok úgy föl vannak-e szerelve helyiségekkel, tanszerekkel, szertárakkal, mint a polgári iskolák?

Budapesten 1940-ben 24 fiú és 28 leánypolgári iskola működött, mint községi iskola. Ez iskolák évkönyveiből kiderül, hogy fölszerelésük sok ezer pengő értékű. Van iskola, amelyiké 57616 P. A szertárak darabszáma 5000—6000 és az egy évi gyarapodás az ezer darabot is megüti. És fölszerelés a népiskola felső tagozatában kb. annyi kell, mint a polgári iskolában, mert csak nem fogjuk az előbbit csupán azért silányabbul ellátni, mert elemi iskola?

A filmoktatás, rendszeres iskolakert, fizikai gyakorlatok, külön tanfolyamok, önképzőkörök, végzett tanulók szövetsége, diákelhelyező tevékenység, szinházlátogatás van a polgári iskolákban. Hiszen mindezeket meg lehet valósítani a népiskolában is és sok — főleg Budapesten — meg is van már valósítva, azonban a polgári iskolákban és gimnáziumokban régi multra tekinthet vissza a szervezés.

Míg a gimnáziumban és a polgári iskolában az egyes tárgyakra engedélyezett tankönyvek vannak, addig a népiskola felső tagozatának a számtanon és magyar könyvön kívül csak egyetlen tankönyve lehet, amelyben valamennyi tárgy anyaga össze van foglalva. Így a tankönyvből is kevesebbet nyerhet az elemi iskolás.

A gyermekek mellett a szülők a legjobban érdekeltek. És azt látjuk, hogy ők is jobbnak találják, ha a népiskola felső tagozata helyett polgári iskolába járathatják gyermekeiket. Igen sok esetben még jelentős áldozattól sem riadnak vissza, hogy gyermekeiknek legalább a négy polgári nyujtotta műveltséget megadják. Ezért van olyan diákvándorlás minden város felé, amelyben polgári iskola vagy gimnázium van. Pl. a budapesti polgári iskolákba mintegy kétezernyi fiú és lány jár vidékről. Még olyan messziről is, mint Szentendre, Szob, Gödöllő, Lacháza, Mende, Martonvásár, Monor, Tápiósüly, stb. Milyen anyagi megterhelés ez a szülők és milyen fáradság a kis tanulók számára, csak azért, hogy az elemi helyett polgárit végezhessenek. Pedig a szülők nagy többsége leginkább azt nézi, hogy egy iskola elvégzése milyen elhelyezkedési lehetőséget, érvényesülési alkalmat biztosít gyermekeiknek és csak másodsorban tö-

rődnek azzal, amire pedig a nemzetnek leginkább szüksége van: Széchenyi szerint „kimüvelt emberfőkre".

De hát miért járatják a szülők gyermekeiket 10 éves koruk után is sok esetben népiskolába, ha ugyanekkor polgáriba is beirathatnák? Első pillanatban azt gondoljuk, hogy talán azért, mert az elsőben nem kell tandíjat fizetni, mint ahogyan az a tankötelezettségből igazság szerint következik is. Tényleg, a népiskolai tanítás ingyenes, míg pl. a székesfővárosi polgári iskolában az évi tandíj 40 P. Ezen kívül beiratáskor még egyéb összegeket is kell leróni. Az elemi iskolában csupán 1 P a beiratási díj, ami indokolt esetben el is engedhető. De, amit itt megállapítottunk, az életben nincs olyan mereven.

Először is minden hadi árva, ha nem rossz tanuló, az összes díjak alól mentesül, a nélkül, hogy folyamodnia kellene. Sem tandíjat, sem beiratási díjat, sem mást nem fizet. Ezen kívül a polgári iskolában igen sok érdemes és arraszoruló tanuló III., II. és I. fokú, valamint teljes tandíjmentességben részesül. Ez évi 32, 16, 8 P befizetést, vagy teljesen díjtalan tanulást jelent. A tandíjak csökkenése egy intézetben 1940-ben pl. így történt: 25x40, 25x32, 33x16, 33x8 és 54x0 P = 2192 P volt az összes tandíjbevétel 170x40=6800 P helyett. Vagyis az elengedés több, mint a tényleges tandíjjövedelem kétszerese.

De még ennél nagyobb mértékű tandíjelengedés is történt. Az 1942. évben a budapesti polgári iskolákban a polgármester eléggé nem méltányolható szociális gondoskodásból olyan nagyfokú tandíjelengedést engedélyezett, hogy egy törvényhatósági bizottsági tag véleménye szerint ezzel szinte a népiskola felső tagozatának budapesti elnéptelenedését idézheti elő, mert sok gyermek inkább polgári iskolába fog járni, ha annak tandíja kevesebb.

Sokszor a beiratási díj alól is volt fölmentés, egy-egy intézetben akár 10—20 esetben is. Emellett az iskolatársak szövetségei, a Vörös Kereszt és más egyesületek, az intézeti segítő egyesület és magánosok is hozzájárultak az iskolai költség megtérítéséhez, vagy mérsékléséhez. Ruha és egyéb segítségben is részesültek polgári iskolai növendékek, pl. 1000-nél többen ingyen ebédben, reggeliben, stb.

Mindezekből az adatokból láthatjuk, hogy nemcsak a népiskolai tanulók nem fizetnek tandíjat, de a polgári iskolai tanulók nagy része is mentesül a fizetés alól és hogy a polgári iskolában is sok jóindulatú segítség támogatja a szegény ember gyermekét.

Különben is, ha tényleg úgy is lenne, hogy a népiskolai oktatás ingyenes és a polgári iskolai nem, akkor is csupán elszámolás kérdése lenne a közösség szempontjából az egész. Mert, ha már a közösség ingyen taníttat valakit, lényegében mindegy, hogy azt külön iskolában teszi, vagy pedig olyan iskolában, amelybe fizető tanulók is járnak. Így is, amúgy is a tanköteles gyermekek egy bizonyos részének iskoláztatása ugyanazon egy közösség vállaira nehezedik. Az azután a végrehajtásra tartozik, hogyha valamely közösség — kellő anyagi erő híján — nem tudja az összes tanulók ingyenes oktatását biztosítani, milyen szociális szempontok alapján válassza ki a tandíjat nem fizetőket.

Arra is gondolhatnánk, hogy talán a polgári iskolában sokkal több és drágább tankönyv, tanszer kell, mint a népiskola megfelelő osztályaiban és részben ez is igazolja a kétféle iskola létjogosultságát.

Erre azt lehetne mondani, hogy a 10—14 éves gyermek lehető legeredményesebb tanításához vagy kell olyan sok tanszer, vagy nem. Ha kell, akkor beszerzésüket a szegényebbek számára is lehetővé kell tenni. Ha pedig kevesebbel is el lehet a kellő eredményt érni, akkor elégedjünk meg mindenkinél a kevesebbel.

De inkább megemlítem, hogy miként segítenek a budapesti polgári iskolák a szegény tanulók tankönyvnehézségein. Valamennyi községi polgári iskolában iskolai segélykönyvtár van, amelyet évről-évre tovább fejlesztenek. A legtöbb intézet másfélezernyi tankönyvvel segíti tanulóit. Van olyan polgári iskola is, amely 2900 könyvvel és térképpel járult a segítéshez, sőt nem egy olyan iskola is van, amely körzővel és vonalzóval is ellátja a rászoruló tanulókat. Nyilvánvaló, hogy ilyen módon a tankönyv és taneszköz beszerzésének nyomasztó kérdése nem nehezedik elviselhetetlen súllyal a gyöngék vállaira.

Nemcsak a közvélemény és a szülők, hanem a tanulók maguk is többre értékelik a polgári iskolai, vagy 4 gimnáziumi végzettséget. Ki hallotta, hogy valaki iskolás koron túl is pótolni akarja a VII.—VIII. elemit? Polgári iskolai tanfolyamok rendőrök, csendőrök, pénzügyőrök, katonák, polgári egyének számára mindig voltak és ma is vannak. Gimnáziumban, polgáriban évente sok magántanuló végez, 8. elemiben egy sem.

A napilapokban olvashattuk, hogy sok sebesüléséből fölépült honvéd és rokkant polgári iskolát végez. Pl. a budapesti Lovag-utcai polgári leányiskola helyiségeiben 1942-ben és 1943-ban már több előkészítő tanfolyamuk volt és sokan már vizsgát is tettek. A Budapesti Tankerületi Főigazgatóság és a kormányzat is támogatja a katonákat ilyen törekvéseikben. A végzők között vannak, akik már azelőtt is végeztek néhány osztályt, de 4 elemis, 6 elemis, sőt 8 elemi osztályt végzett is van közöttük. Mert értékesebbnek ítélik maguk is a polgári iskola bizonyítványát a nyolc elemi osztályénál.

De a felsőbb hatóságok is tudják, érzik ezt és a népiskolai törvény 1940-es meghozatala óta mind több jelét adják annak, hogy megértik a közönségnek ez irányú szociális óhajait.

Már említettük, hogy a Székesfőváros mennyire kiterjesztette a polgári iskolai tandíjmentességet és általában, mennyire gyámolítja a szegény polgári iskolai tanulót. Mintha mindenkinek lehetővé akarná tenni legalább a 4 polgári elvégzését.

A kormányzat is mind több helyen egyenlő minősítésnek veszi a IV. polgári és a VIII. elemi elvégzését. Már lehetővé tette, hogy bizonyos feltételekkel az elemi iskola felső tagozatából átmehessen a tanuló a polgári iskolába. A VKM-nak 1943. januárjában kiadott rendelete szerint a jeles eredménnyel végzett VIII. elemista megfelelő felvételi vizsga után mezőgazdasági középiskolában is folytathatja tanulmányait. Ezt a rendeletet bizonyára követni fogja az is, amely a többi gazdasági középiskolába, a kertészeti, ipari, kereske-

delmi középiskolába is lehetővé teszi a fölvételt. Annyival inkább, mert a városi elemi iskolai felső tagozat tanterve az ipari és kereskedelmi szempontokat tekintetbe veszi.

Amint az előadottakból kitűnik, nem egészen indokolt, hogy olyan helyeken, ahol gimnázium vagy polgári iskola van, még a népiskola felső tagozatát is fölállítsák. Ha egyszer egy gyermeknek amúgy is mindennapi iskolába kell járnia, még pedig rendszeresen, akkor, ha csak lehetséges, járjon oda, abba az iskolába, amely a legtöbbet tudja neki adni: gimnáziumba, vagy polgári iskolába.

Természetesen ott, ahol van. Mert, abban a községben, amelyben csak népiskola van, főleg ott, ahol a népiskola felső tagozatú tanulóinak létszáma csekélyebb, ott a népiskola V.—VIII. osztályával meg kell elégedni. Ott az minden tekintetben meg is felel hivatásának. Sőt olyan községben is, ahol polgári iskola van, lehet létjogosultsága a népiskola felső tagozatának, ha pl. a város külső részeitől, vagy a tanyáktól a polgári iskola messze van. Így Pápán a szöllőben van 8 osztályú népiskola. Néhol olyan csekély a tanulók létszáma, hogy osztatlan vagy részben osztott iskolában kell a felső tagozatnak helyet foglalnia. Tulajdonkép ilyen községekben van igazi helye a 8 osztályú népiskolának, mert, ahol a felső tagozat minden osztálya lehet osztott, ott már polgári iskolát kellene fölállítani.

1943. március 12-én tartották az országosan megindított falusi tehetségmentés első eredményeinek beszámoló tanári értekezletét a kultuszállamtitkár elnöklésével. 648 szegény falusi és tanyai gyermek 94%-a bizonyult érdemesnek arra, hogy gimnáziumban, vagy polgári iskolában közköltségen folytassa tanulmányait, ami igazán örvendetes eredmény. Vajjon, ha minden gyermek, akinek csak alkalma van, polgáriba, vagy gimnáziumba járhatna, az nem volna a tehetségmentésnek szintén egy módja, de sokkal tágabb keretekben?

Minthogy sok polgári iskola tanuló létszáma sokkal nagyobb lehetne, mint amilyen ma, nagy részük el is férne. Az egész létszám elhelyezése érdekében a polgári iskolák befogadóképességét emelni, illetőleg a polgári iskolák számát növelni kellene. Ha e helyett az V.—VIII. elemi osztályt mindenütt föl akarjuk állítani, azok elhelyezését kell biztosítani új osztályok létesítésével. Szóval anyagi áldozat mindenkép kell.

Mindent összevetve, az elmondottak alapján végezetül újra nyomatékosan hangoztatjuk: mindenütt, ahol polgári iskola (gimnázium) van, ott ne legyen a népiskolának felső tagozata. Inkább bővüljön a polgári iskola (gimnázium), mert a tanulóknak, szülőiknek, valamint a közösségnek, a magyar nemzetnek — miután így műveltebbek, tanultabbak lennének fiai — ez válik inkább hasznára.

Éber Rezső.

Képek egy erdélyi iskolából.

Klasszicizáló homlokzatával, nyugodt vonalaival és tömegével időfelettinek tűnik, méltósága szinte megsüvegelésre készteti a darócba öltözött falusiakat, akik az épület mellett, az országúton haladnak bivalyvontatta szekerükkel. Örökké álló órája is a mozdulatlan eszményeket példázza, erkélyén sohasincs nyitva a szárnyas ajtó, a tömeg hiányzik a hatalmas udvarról, és kongó folyosóin, a csaknem méteres falak közt eltörpül az ember: diák és tanár egyaránt. Nem emberekre tekint monumentálitásában, hanem a hegyekre, melyek mögül kibukkan a hajnali nap, hogy rászórja sugarait a fehérbádog tetőre s felszívja a harmatot a nagy kert fűszálairól, s pillantása, üvegszemeinek visszfénye akkor is hegyekre irányul, amikor az alkonyati fény törik meg rajta. A hegyek méltó társai, a messze észak felől fehéren szikrázó havas, néhány ódon torony a közelben s a mult, mely talán-talán méltó keretet szolgáltatott a falak közt zsúfolódó klasszikus emlékeknek, Zeusz és Junó szobroknak, ókori csataképeknek, rég-meghalt püspökök és pap-tanárok szakállas, zordon arcképeinek és az irdatlan könyvtömegnek, melyet a tünt idők titokzatos rendeltetéssel halmoztak össze a falak közé.

Télen nyirkos hideg, nyáron hűvösség és nagy csönd árad a falak közt, s hiába nyitják ki a vakuló ablaktáblákat, egy tavasz s egy nyár kevés a kőtömeg felhevítésére, aminthogy a legfagyosabb tél sem tudja kiűzni az augusztusnak ittrekedt szénaillatából az utolsó foszlányokat. Ez az iskola maga a konzervativizmus, ugyan nem illenék hozzá idegesen mozgó városi gyermekhad, kivülről behallatszó autódudálás vagy villamoscsengetés! A tempósan mozgó mezőségiek otthonosak benne, a kék lajbis, halinaharisnyás, télen-nyáron csizmás, feketekucsmás gyermekek, akiknek kissé felnagyított másai csupán a hétfőn-pénteken — hetipiac idején — vagy egyéb rendkívüli alkalmakkor betömeglő apák. Ilyenkor hosszú sorban állnak a szekerek az iskola előtt, lassú állrángatózással kéröznek a bivalyok és élelmes piaci árusok kinálgatják portékáikat a künn maradtaknak. De benn komolyabb a hangulat: a szeptemberben „feladott" gyermekek nagyokat nyelve majszolják az anyai kézből jövő cipót, szalonnát — hiába, vékony a koszt a „bennlakás"-ban! —, szájukban a falat és a szó összekeveredve forog, apa és anya aggódó szeretettel nézik a csemetét. A szellemi egészséget a kiskönyv mutatja majd meg, de a testi állapotról a kérges kéz is meggyőződhetik, megtapogatva a kisfiú karját, gyöngéden megemelve a súly megállapítása céljából, a patkolókovácsnál megszokott lábemelő mozdulat pedig arra szolgál, hogy a kis csizma épségét nézzék. No, jó még, kitart husvétig! A ruha bizonyosan elbírja azt a kis időt, hiszen olyan vastag és kemény, hogy egymagában is megállna, gyerek nélkül, a nagysága pedig úgy van kiszámítva, hogy esztendőre is jó legyen. Minden vizsgálat, kérdezősködés és csomag-átadás a folyosón történik, az internátusnak hiába van fogadó-szobája, a kis hely valahogyan nyomaszt. Jobb a hangos folyosón állva elintézni a gyermek meglátogatását, fejük

fölött egy kép a tragikus költő házával vagy Scipio Africanus zord arcképével, a csengő rikoltva szólítja az osztályba a diákokat, tanárok vonulnak el könyvekkel hónuk alatt; mindezt a szülők éber figyelemmel kísérik és hazafelé menet, míg az állatok lassan bandukolnak a kaptatókon, bizonyára meg is beszélik, a gyermekre vonatkozó többi észrevétellel együtt. Hát még újév után! Amikor kihízva, újcsizmásan leteszik a szekérről a vakációról „feljött" diákot! A hófehér kendővel átkötött kenyér kikandikál a jó anya kötényéből, füles kosárban a kolbászneműek, némely cserépedény pedig káposzta jelenlétére enged következtetni. Így aztán valahogyan ki lehet bírni még a mai rossz világban is... De meg is látszik a pufók arcokon a gondos táplálás, nyoma sincs halvány városi színnek, aminthogy a bennlakó nebulók általában nem sok közösségbe jutnak diákságuk alatt a várossal. Szorosan fogja őket a falu, az otthon, a család; a székiek nem vetik le kék kabátjukat, a hálótermekben az ágyak gazdái szinte falunkint csoportosulnak s a barátság melegebb szálai is inkább a közelebbiekkel, mintsem a „ki tudja milyen" városiakkal szövődnek. A falusiak szerepe nem alárendelt ebben az iskolában: osztályonkint 60—70% a vidéki, s a fennmaradó csoport is inkább átmeneti városi, semmint ősi pátricius. Ebből a városból a régi polgárság elfogyott, mint a prérikről az indiánusok, s a dekadenssé vált helybeliek nyomát most friss erejű bevándoroltak fürkészik, a világ forog s üresen itt sem marad egyetlen hely sem.

A nyolc osztályból négy osztály gimnáziumi, a felső tagozat pedig koedukált kereskedelmi középiskola névre hallgat, — kétszer kell elmondani minden érdeklődőnek ezt az összeállítást, annyira szokatlan. Bármennyire eggyékovácsolódásra szánták a felsőbbek ezt a két tipust, a negyedik gimnázium után mély árok nyílik, melyen csak szórványosan vernek hidat a kisérletezők. A minden tekintetben indokolatlan szakadék a humanisztikus és gyakorlati iskolafajok között — csepp a tengerben a példa, de jól látszik — egyre tart, s remény sincs megszüntére. Világok s az annál is többet jelentő felfogásbeli különbség, neveltség, kölcsönös lenézések és értetlenségek választanak el egymástól, holott tanár és iskola, diák és nevelés, ünnepélyek és események egyazon mikrokozmoszban élnek. Izgató kérdés, hogy a nagyon sok mindenen eluralkodó bürokratikus okokon kívül van-e valami speciális táji szín a nagy különbségérzésben? Talán a kollégiumok földjének titkosan továbbrezgő gondolkozásmódja, mely a magasabb iskolában kizárólag gimnáziumot kíván látni? Vagy Erdély klasszikus légkörre, a gyakorlatias érzék nagy hiánya ad magyarázatot arra, hogy a kultuszkormányzat ilyenfajta iskolaalapítási terve ellen sok érvelés hangzott el, éppen a helybeliek részéről? Minden esetre tény, hogy az új iskolai szervezés nem forrott össze, távolról sem, a miliőt alkotó tájjal és emberrel; a gimnáziumi osztályok valahogyan csonkák, a kereskedelmi iskola tanulói pedig félig-meddig országjárókból állanak, olyanokból, akiket létszámokokból utasítottak ide a központi intéző körök. Álomszerű életet élnek itt a győriek, szegediek, hódmezővásárhelyiek, szombathelyiek, délvidékiek és tor-

naljaiak — csupa olyan helységet említettünk, ahonnan valóban tanulók ülnek az iskola felső osztályainak padjában —, őket nem fűzi semmi e mezőségszéli furcsa kisvároshoz, de az iskolaépület is bezárja előttük kincseit s szelleme csipkerózsikaként alszik, rejtve előlük. Mert arra, hogy bármiféle helyi tanterv vagy akár csak helyi tananyagrészlet is egybehangolná a nagy ürességet, természetesen gondolni sem lehet; a keretek zsúfoltak, a tanulónak egyetlen perc ideje sincs a sokféle tantárgy és járulékai, rendezmények és kötelező megjelenések közepette, és jöhet bármilyen varázsos tavasz, zöldelhetnek a mezők, ujjonghat az erdő és virulhat a rét, a diák bezárva marad a kőházak és betűszántotta papirmezők világában. Intézményesség nélkül: gyámoltalan a szabadságra, kirándulásra, tájnézésre, — intézményesen pedig: ugyan hol van lehetőség, *de igazán*, s nem papirforma szerint, a kirándulásra?! Nincs olyan jelentéktelen mozzanat a tárgyi nevelésben, mely ne érdekelné erősebben a tantervet, utasítást, ellenőrző hatóságot és rendeletek halmazát, mint az a végtelenül primitiv kérdés, hogy vajjon ismeri-e legkevésbbé is az iskola növendéke az iskola közvetlen környékét, a szomszéd falut vagy erdőt, a folyót, mely határában kanyarog, a népet, mely a vármegye lakosságának háromnegyedét teszi ... A gimnáziumi osztályok tanulóiban ép és teljes ez a táji kapcsolat, de kizárólag azért, mert *otthonuk* a vidék és akarva-nemakarva meg kellett ismerjék környezetüket. Micsoda nagyszerű lehetősége lenne ebben a tanulóanyagban a tervszerű továbbépítésnek, mindenféle igazi, egészséges és öncélú tájfejlesztésnek, akár csak a mezőgazdasági szintemelés vagy a kulturális továbbfejlesztés kizárólagos jegyében is! Ám a táj élete mereven száműzve a vén falak közül; a falu élete és gondja, a szántás és utak kérdése, a tél foglalkozásai és a nemzetiségi kérdés, a születések számának alakulása és a magyarság szociális helyzete, a háború gondjai és az új határ égető problémái, az új terményértékesítési rend és az árak, röviden: minden, ami az életet és a közvetlen tennivalót súrolja, odakünn marad a bivalyokat vigyázó legénnyel, s idebenn, az iskolában, titokzatos és a környezettől merőben idegen eszmék szerint igazodik a dolgok rendje ... Néha látni megbujó diák csoportokat, ahol a tavaszi málévetésekről beszélnek, de ijedten vagy szégyenlősen hallgatnak el, ha valamelyik „hivatalos" iskolai ember közeledik, feleléskor is kibuggyan belőlük valami természetes falusi kifejezés vagy az észjárás rusztikussága, de hamarosan elnyomja ezt a gondolatot a beszajkózott iskolai monotonság, még akkor is, amikor pl. földrajzórákon legszűkebb hazájukról esik szó. Az ember lelke sír belé, mikor hallja a kis mezőségi parasztgyermekeket a Mezőségről felelni, csapadékról beszélnek, állattenyésztésről meg földmívelésről, csekély népsűrűségről és nevezetesebb gócokról, persze, a fogalmakkal sincsenek tisztában, viszont pl. a köves utakat nagyon jól el tudnák sorolni és ha mindegyikük csak faluja környékét mondaná el társainak, máris sokban vitte volna előre az *igazi* szülőföldismeretet. Ilyesmiről azonban a „hivatalos" órán, ahol percre kell kiszabni az anyagot és vágtatni az oldalakkal, szó sem lehet; legfeljebb ha külön beszélget el a tanár a gyerekekkel az otthoni dolgokról ...

Erdély egész élete ott lüktet a pár száz méternyi távolságban húzódó vasútvonalon meg az iskola előtti országúton, de az *iskola* a keleti mesék levágott emberfőjének csudálatos álméletét éli. Mesterségesen lefojtva mindaz, ami a vért mozgásban tartja, de nem adva meg a gyermekkor valódi boldog gondtalanságának csöndes keretét sem: ez a furcsa kettősség szabja meg az itteni diák gondolatainak eredőjét. Világrészek és évezredek távlatai vázolódnak fel előtte egy-egy órán, de ha megkérdezzük, ki járt már Budapesten, egyetlen kéz ágaskodik, a fővárosból ideszakadt vasutas fiáé. A város multja pedig, mikor egy órán véletlenül szóba került, olyanféle hatást tett minden tanulóra, mint valami hihetetlen mese. Hogyan, hát valóban ez az álmos fészek volt valamikor Erdély kereskedelmi központja?! Pedig az iskola hatalmas, ide már nem is való könyvtára, zsúfolva a város hajdani kultúráltságát napnál világosabban hirdető művekkel, — tizenötezer kötet egy vidéki algimnáziumban egymagában olyan tény, mely meggondolkodtathat akárkit. Hát még ha valaki a kvantitás mellett a kvalitásba beleámulva végigjárja a szekrényeket és lehajol a por alatt megbujó alsó fiókokhoz is! De hogyan tartsa rendben a könyvtáros heti 22 óra, osztályfőnökség, iskolaeleventeparancsnokság, tandíjkezelés és hadifogságban eltöltött 6 év mellett *ezt* a könyvtárat?! Hiszen ide muzeumi tisztviselő kellene, aki kijelölné az értékeket és kiselejtezné az arra valókat, aztán szekrények, modern kartoték, fűtési, tehát hozzáférési lehetőség télen is, mindenek felett pedig idő, idő, ebben a sokféle iskolai szervezettel és mellékfoglalkozással megterhelt tanári életben... S hol van mindez?! A minisztérium tehát csak küldi tovább a könyveket, a leltárak rovatai lassan megtelnek, a könyvtár pedig atlantiszként él a mélységben. S hány ilyen könyvtár van Erdélyben! Hiszen itt mégsem pusztult el olyan rettenetes mértékben a mult, mint az Alföldön.

Az Alföld: a bőség és a jó kenyér mesés világa az iskola kisdiákja szemében. (Vajjon ki hinthette el ezt a hitet?) Öregesen legyintenek kezükkel: könnyű az Alföldön, hiszen ott fehér kenyeret eszik minden ember és bőviben a jószág a takarmánynak, Tisza a halnak... Egy kis vágyódás is cseng az okosabbja szavában, a magyar tenger utáni nosztalgia ebből a fojtogató nemzetiségi világból. Még most is többnek, jobbnak, szebbnek és gazdagabbnak képzelnek bennünket „anyaországiak"-at, pedig már megismertek valamennyire... De nincs panasz az idomulás ellen sem. Már pontos különbséget tud tenni az iskola altisztje is a *nagyságos* és *méltóságos* között, tudja, mi a *cím* és *jelleg* és a *valóságos*, nemrég már az *alázatos tisztelettel*-t is hallottam szájából. Szórványos jelenségek ezek, az erdélyi kisdiák még természetes mozdulattal nyujtja kezét az úrfélének is, és tekintélytisztelete nem párosul feltétlenül szolgai meghunyászkodással.

Hiszen anyagnak nagyon is jó lenne még ez a szerencsétlenül elkeveredett mezőségi tájfajta is, csak hát a *csak*ok légióját ne kellene elkezdeni! S inkább elhallgatni, mint kimondani... De mondjunk is néhányat! A jövő értékét látnánk az itteni fiatalságban, *ha* nem adná fel a *magyar szempontból* annyira értékes román nyelv-

tudását, sőt kellő nyomatékú figyelmeztetésben lenne része hivatalosak oldaláról, hogy a román nyelvi órák a középiskolában igenis *komoly* okokból rendszeresíttettek! Ha az internátusi keret, melyben iskolai életük egyedüli lehetségesként mozoghat, teljesértékű művelődési alkalmakat nyujtana, valósággal egy-egy kis Eötvös-kollégium lenne minden erdélyi középiskolai internátus, nem pedig rideg tanulóotthon, ahol fillérre és centiméterre van kiporciózva valamennyi költségvetési tétel. Kis körök alakulhatnának itt, ahol szakszerű és teljesműveltségű (persze, *jól fizetett!!*) nevelőkkel együtt kereshetnék a tanulók a sok erdélyi magyar kérdésre a *korszerű* választ, az ország végtelen, pénzben ki sem fejezhető értékű hasznára. Ha lehetősége lenne az erdélyi diáknak arra, hogy régi ősökhöz hasonlóan a művelt országokat külföldön is bejárja, de addig is legalább saját hazáját ismerje meg bármiféle utazás, szállítás vagy országjárás kapcsán. Ha kimenekedhetne a sokszor fojtogató szociális helyzetéből s a tandíjkedvezmény juttatásának, ösztöndíj és ingyenes hely elnyerésének kevesebb *külső* kelléke kivántatódna meg, s inkább csak azon lenne a hangsúly, hogy miként lehet *magyar tehetségeket, értékeket* ingyen és jó iskolázásban részeltetni! *Ha* a sok esetben rendkívül selejtes és főleg hiányos ajándékkönyv helyett, amit testvériskoláktól, vállalatoktól és közületektől kaptak, a műveltség csúcsán állók által összeválogatott, ízléses külsejű kötetekből egybegyüjtött könyvtárak állnának rendelkezésükre s ha mindenek felett *érvényesülni engedné a hivatalos vezetés a helyi hatások közül azokat, amelyek feltétlenül nevelő értékűek, öntudat-eszméltetőek, gerincet adók, tradiciót izmosítók, gyönyörködtetők és az itteni ember lényegének belsejében gyökereznek* . . .

A tanár feladatairól, aki ezen a sok tekintetben magános poszton áll, a világ szélére hullva és ideálok csillagait kutatva, — máskor, sokszor szóltak, de szóltunk magunk is. Legfontosabb tennivaló itt is a *kultúra egésze* felé való törekvés, és e sok gonddal gyötrő világban is meg kell maradnia a szellem emberének, a világosságot inkább oltogató, mint gyujtó és barátságtalan korban is őrzőnek, virrasztónak. Arányait és arcát gyorsan kell tudnia változtatni: egyszerűséget és megértést kell mutatni a kicsinyek felé, mélységet az igazi nagyságok felé, tükröt a halhatatlan fények irányába. S *szeretnie* kell, mert szeretet nélkül elvész a tudás ebben a sokat zaklatott Erdélyben; szeretnénk ezerszeresen felerősítve fülébe harsogni mindenkinek, akinek valaha is köze lesz ehhez a különös kis országhoz, hogy *itt csak a megértés és a szeretet képes harmóniát teremteni, az erőszak soha!* És a néhány futó képben és felötlött gondolatban idehozott erdélyi iskola elvonuló, szótlan csoportjainak kisdiákja felé is mosolyt és szeretetet kell hinteni: e román kisfiúk talán még megmenthetők egy jövő számára, mely bizony-bizony nem épülhet fel máson, mint a kölcsönös megbecsülésen és megértésen.

Aldobolyi Nagy Miklós.

A magyar diák nyara*)

A boldog békeévekben, amikor úgy Péter-Pál táján a magyar paraszt nekisuhintotta kaszáját a sárga gabonatábláknak, a diák is aratott. Learatta egész tanévi munkájának megérdemelt, jó vagy rossz termését s gondtalanul élvezte a kéthónapos vakációt. Dolgozni nyáron? Ugyan kinek jutott volna eszébe? Hisz a munka — főként a fizikai — büntetésszámba ment akkor még. Legfeljebb néhány bukott diákot kényszerített zord szülője egy kis nyári inaskodásra. Ezek is tudták azonban, hogy nem kell mást tenniök, mint a szünidő végén bűnbánó arccal szüleik elé állni s a fizikai munka réme örökre elmúlik fejük fölül.

Nagyon megváltozott azóta a világ. A fizikai munka előbbre lépett az értékelés sorrendjében. A háborús gazdaság fokozottabb munkaerőbevetést kíván meg, ugyanakkor azonban a felnőtt munkaerők egy jelentős részét hadiszolgálatra kell igénybe venni. Nem csoda tehát, ha a gazdasági élet figyelme, hívó szava fokozottabb mértékben fordult a serdülő ifjúság munkaereje felé.

Bátran mondhatjuk, hogy a magyar diákifjúság, amelynek munkaereje azelőtt a nyári két hónapban parlagon hevert, most megértette az idők szavát. A tőle megszokott — sőt megkívánt — lelkesedéssel sietett a gazdasági élet segítségére s bőségesen kivette részét mindabból a munkából, amely testi és szellemi képességeinek megfelelt.

Iskolánknak a folyó tanévre beiratkozott 184 tanulója közül 119 (65%) végzett a nyár folyamán hosszabb, vagy rövidebb ideig tartó fizikai, illetőleg szellemi munkát. Kis számok ezek ahhoz, hogy a statisztikához megkívánt nagy számok törvényszerűsége dübörögjön ki belőlük. Mindenesetre alkalmasak azonban arra, hogy képet kapjunk arról, miképpen folyt le a magyar diákifjúságnak a gyakorlati élettel való találkozása s ez a találkozás milyen anyagi, de méginkább erkölcsi eredményeket hozott.

Nagyon tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a diákság figyelme elsősorban a hozzájuk közelebb álló szellemi munka felé fordult. A szobanforgó 119 diák közül 63 (53%) kizárólag fizikai munkát végzett, 34 diák (29%) a szellemi foglalkozások terén tevékenykedett, míg 22 (18%) mind szellemi, mind fizikai munkával megpróbálkozott. Természetes reakciónak tekintendő ez, hiszen az iskolai élet fegyelme s szellemi lekötöttsége után minden egészséges, fiatal szervezet ösztönszerűen kívánkozik arra, hogy izmait a mozgásnak valamilyen formájával megropogtassa.

Milyen foglalkozások vonzották leginkább az ifjúságot? A szellemi munkát keresőknek kapóra jött a közellátási minisztériumnak az a rendelkezése, amellyel megszervezte a cséplési ellenőr intézményét. 36 diákunk töltötte be ezt a közellátás szempontjából annyira fontos munkakört s bőséges tapasztalatokon kívül igen szép

---

* Az idei még mindig háborús szünidő előtt különösen érdekelhet bennünket, hogy töltötték a székesfehérvári kereskedelmi középiskolások a tavalyi nyarat.

keresetre is tett szert. Tizenöten végeztek különféle irodai munkát. Habár a szám elég alacsony, a tény maga — kereskedelmi középiskoláról lévén szó — a diákság jövője szempontjából igen jelentős. Tanítással, javítóvizsgálatra való előkészítéssel mindössze öt diák foglalkozott. A többiek a fizikai foglalkozások körében helyezkedtek el, némelyik természetesen többféle munkát is végzett. A fizikai munka síkján a kőműves-napszámosság tartja a vezetőszerepet. Egyrészt azért, mert városunkban meglehetősen sok ipari jellegű építkezés folyt. Másrészt pedig azért, mert ez tudja legnagyobb mértékben foglalkoztatni a tanulatlan napszámosokat. Főként a jó fizikumú, sokat sportoló diákokat vonzotta ez a munkakör. 26 diákunk helyezkedett itt el. Utána nyomban a földmívesmunka különféle lehetőségei szerepelnek 20 résztvevővel. Üzletben kiszolgált 17 — ami az ifjúságnak a gyakorlati kereskedelmi pályákra való irányítása szempontjából fontos szám. A továbbiakban a különböző foglalkozások széles skáláját találhatjuk. Ipari segédmunkás, pincér, kubikus, cséplőgépkezelő, malommunkás, csakúgy megtalálható itt, mint a rádiókészítő, a selyemhernyótenyésztő, a tűzőr, a nyulfarm-építő, kertimunkás, növénynemesítő, alkalmi munkás, strandkabinos, stb. stb. Mintegy 21 fizikai munkakör foglalkoztatta diákjainkat.

Mi volt a munkavállaló fiatalság főcélja a munkavállalással? Nem szégyelni való, ha nyiltan megmondjuk: pénzkeresés. A főként szegényebb néposztályokból származó fiúknak kapóra jött az alkalom, hogy anyagilag is segíthetnek szüleik terhein. A dolgozó diákok 78%-a kifejezetten azért vállalt munkát, hogy keresetre tegyen szert. 20% pedig — főleg a fiatalabbak — azért, hogy katonai szolgálatra, vagy másképpen igénybe vett hozzátartozóját helyettesítse, illetőleg munkával túlterhelt szüleinek segítsen. Érdekesek azonban azok a megjegyzések, amelyekkel a diákok ezt a kérdést kísérik. Ezek azt mutatják, hogy az ifjúság restelli kissé az anyagiasság látszatát. „A nyár hasznosítása céljából." „Hogy a kereskedelmet gyakorlatilag is megismerjem". „Gyakorlatot akartam szerezni". „Szokatlan lett volna munka nélkül". „Munkáshiány miatt le kellett aratni" hangzanak a vallomások. „Nemzeti célért" mondja egy tizennégy éves selyemhernyótenyésztő.

Érdekes tudni, hogy ez a diákcsoport hány napon át állította munkaerejét a nemzeti gazdaság szolgálatába. A 119 ifjú az elmult nyáron 4345 munkanapon át dolgozott. Ebből fejenként átlagosan 36 munkanap jut. Ezek a számok természetesen nem százszázalékosan pontosak, de megközelítően megbízhatók. Az egyéneknek valóságos elfoglaltsága az átlagtól lefelé is, felfelé is nagy kilengést mutat. A legkisebb az egy napos, — az érdekelt fél valami alkalmi kertimunkát végzett napibérért. A legmagasabb időbeli munkateljesítmény tulajdonosa 56 nappal dicsekedhetik s ezt különféle fizikai munkában töltötte.

Magától értetődik, hogy a munkanapokat nem lehet egységesen 8 órával számítani, mert a munkában töltött órák száma igen nagy eltérést mutat. A „legelőkelőbb" foglalkozás a tanítás volt, ennél napi 1—2 órát töltöttek a diákok munkában. A felső határt

viszont a cséplőellenőrök népes csoportja képviseli, akik a munka természetének megfelelően napi 14—16 órát is álltak a cséplőgép mellett. A közbeeső számok a 4—5 órás rádiójavításon és a rendszerint 8—10 órás ipari napszámosmunkán keresztül a mezőgazdaságban „látástól-vakulásig" jelzővel megjelölt munkaidőig igen változók. Átlagszámítással itt csak hamis képet kaphatnánk. hisz igen sok esetben a munkában töltött időt még megközelítőleg sem tudták meghatározni.

Azok a tanulók, akik munkájukat ellenszolgáltatásért végezték, a munkabérfizetés legkülönbözőbb módjaival ismerkedtek meg. Órabér, napi-, heti-, havibér, akkord, sőt természetbeni fizetés is szerepel a csoportban. Külön helyet foglalnak el a cséplőellenőrök, akik 3 P napidíjban és az elcsépelt gabona métermázsája után 4—6 fillér díjazásban részesültek, s emellett gyakran még élelmezést is kaptak. Napi keresetük így 9—15 P-re rugott. Az órabéresek díja a 28 filléres vasúti napszámos és az 1.50 P-ős instruktor között 50—60 fillér körül mozgott. A napibéresek 1—5 P-je, a hetibéresek 7.50—40 P-je, a havifizetésesek 70—135 P-jén kívül megtaláljuk a darabért (rádióépítő és javító gépenként 4—20 P) és az átalányösszegest, aki valamely kubikusmunkáért 170 P-t kapott. Sőt az egyik diák más földjén végzett aratásért 2.45 q búzát kapott természetben.

Önként adódik a kérdés, összegszerűen mennyire rug a diákok keresete? Az összeg elég tekintélyes, a 85 kereső diák 16703 pengőt gyüjtött össze. A túlsúly a szellemi munkára esik, mert szellemi munkával 10238.— P-t kerestek. Az oroszlánrészt a cséplőellenőrök érdemelték ki. A főátlag 201.24 P. A szélső határokat a szellemi munkások között az irodában kisegítő 40.— P-je s a cséplőellenőrzést és irodai munkát végző 670.— P-je; a fizikai munkát végzők között pedig a selyemhernyótenyésztő 7.— P-je és a rádióépítő és javító 500.— P-je képviselik.

Mire fordították a diákok keresetüket? Nem ragadta-e el őket a tékozlás ördöge, nem fordították-e a megkeresett összeget haszontalanságokra? Megnyugtatom az aggodalmaskodókat, nem így történt. A diákok nagyrészét az indította kereső munkára, hogy szüleik anyagi terhein könnyítsenek. Aki ezzel az elhatározással fog munkához s neki szokatlan, nehéz munkával, valóban „arca verítékével" jut keresetéhez, az meg is tudja becsülni keresményét. Az összeg hovafordításának megjelöléseként három lehetőség emelkedik ki majdnem egyenlő arányban: részben vagy egészben szüleinek adta, tandíjra-iskolaszerekre fordította és ruhát vett rajta. Esetleg e három lehetőség között kettőre, vagy mindháromra költötte keresetét. Mindössze négy diák költötte keresetét szórakozásra, négy pedig kisebb belföldi utazáson vett részt. Két tanuló takarékba tette kisebb összegű keresetét. Találunk néhány érdekes, az általánostól eltérő megjelölést is. Egyik diákból kitört a leendő kereskedő, almát vett vidéken s odahaza illő nyereséggel eladta. Egy másik a kőművesmunkán szerzett összeget már meglévő nyultenyészetébe fektette bele. A rádió-amatőr műszereket vett, egy művészlélek hegedűórákra költött. „Egy karórát vettem magamnak" tör ki a bizonyára régen ápolgatott diákvágy a másikból.

A cséplőgépellenőrök közül tizenheten élelmezést és részben lakást is kaptak. Az élelmezésről általában csak elragadtatott hangot hallani. Főként fejadagokhoz szokott városi fiúk élvezték a faluban bővebben csorduló élelmezést.

Az anyagi viszonyok tanulmányozása után vessünk egy pillantást arra is, hogy milyen szellemi tőkét gyüjtöttek a dolgozó diákok a munkában töltött nyár idején. Bőséges alkalmuk volt arra, hogy betekintsenek egy számukra meglehetősen idegen világ életviszonyaiba, vajjon mit láttak, mit tapasztaltak ott?

Gazdasági szakemberek előtt régen ismert dolog, hogy a munkaviszonyok jósága és a munka termelékenysége igen nagy mértékben függ a munkavezető egyéniségétől. Az erre vonatkozó megfigyelések — főként a fizikai munka terén — azért is értékesek, mert a gyermekkorhoz közelálló ifjaknak ösztönösebb meglátásai közelebb lesznek az egyszerűbb munkásember érzésvilágához, mint a szakemberek sokféle mellékkörülménytől befolyásolt megfigyelései. Az idevonatkozó megjegyzések nem vetnek valami kedvező fényt a vezetésre. Néhol előbukkan ugyan olyan megállapítás, hogy a diákokkal szemben a vezetők elnézőbbek voltak, avagy megnyilvánult a kölcsönös tisztelet a diák nagyobb szellemi tudása és a munkavezető nagyobb technikai felkészültsége iránt. De gyakori a panasz a durva, goromba vezetővel szemben, aki: „Nagyon haragudott a diákokra, nem tudom, miért." Panaszolják, hogy a vezető érthetetlenül mogorva volt, avagy örült, ha az ebédidőből pár percet elvehetett. A vezető személye robbantotta ki az egyetlen sztrájkot is. Iskolánk átalakítási munkájánál ugyanis több diákunk végzett kőmívesmunkát. Az első munkavezető alig győzte dicsérni szorgalmas és lelkes munkájukat. Amikor azonban új munkavezető került az élre, a helyzet egyszerre megváltozott. Gorombaságait és durvaságait, sértő kifejezéseit a diákok nem tudták elviselni s végül is otthagyták a munkát. Eljárásukért sok gáncs érte őket, de azok, akik az ifjúság érzékeny, önérzetes lelkét ismerik, amit nem tört még „munkafegyelem"-mé a kenyérért való megalázkodás, megértik, ha nem is helyeslik cselekedetüket. Az ilyen tapasztalatok fogalmaztatták meg az egyik diákkal a következő kijelentést: „Csak az a munka hatásos, amely jól van szervezve s szakember vezeti kellő megértéssel".

A fizikai munkakörökben két társadalmi osztály találkozott össze. Diákok, akik az egyik nagynevű írónk által „hátsólépcső"-nek nevezett iskolatipuson át útban vannak a középosztály felé s munkások, akik még nem jutottak el oda s akik a diákban „ur"-at látnak. A megfigyelőt előre aggodalommal töltheti el ez a találkozás. És mégis, általában nem hangzott el komoly panasz az együttlét ellen. A munkások idegenkedése hamar felenged „amikor látják, hogy a diák is tud úgy talicskázni, vagy elbír annyi követ, mint ők." A paraszti ember még megmorogja az aratni érkező diákot: „Minek kontárkodnak bele ebbe is, elveszik a szegényember kenyerét." A cséplőellenőrt gyanakvással fogadják, de később megértik, hogy az ő érdekükben is dolgozik s mindenütt melegen összebarátkoznak. Bizony, sokat haladtunk ezzel a szociális kiegyen-

lítődés felé! Természetesen akadnak olyan „osztályöntudatos" munkások is, akik a diákban az „urat", a munkásság jövő elnyomóját látják. És hogy az egymásra találásnak nem mindig a középosztály az akadálya, azt bizonyítja az egyik diáknak panaszos felkiáltása: „Amíg együtt dolgoztunk, szinte mind barátokként érintkeztünk, most pedig ha találkozunk, elfordítják a fejüket, hogy ne kelljen köszönni. Pedig mi most is éppen olyan szívesen köszönnénk nekik „szervusz"-t, mint akkor, amikor együtt lestük, nem jön-e a pallér".

Az állandóan szellemi munkát végző diák egy számára egészen idegen műveletbe fog, fizikai munkát végez. Gyakorlatlan izmai versenyt dolgoznak munkában felnőtt emberekkel. Mit éreznek, milyen hatással van rájuk ez a munka? Érdekes, hogy a többség nem panaszkodik. Megállapodnak abban, hogy a munka eleinte nehéz volt, de később megszokták. Érezték, hogy a szellemi munka után főként a szabadban végzett munka igen jó hatással volt rájuk. Étvágyuk megnőtt, izomzatuk fejlődött. A cséplőellenőrök nehezen törődtek bele a korai kelésbe és késői fekvésbe. De megszokták ők is. Hiszen a fiatal, egészséges szervezetnek, főként a sportolóknak, nem nagy dolog az ilyesmi. Egyik viszont bevallja, hogy a fizikai munka kellemetlen volt. „Soha sem tudnám megszokni a fizikai munkát, mert nagyon fárasztó" panaszolja a másik. Rádöbben arra, hogy ő hátrányban van, mert azoknak, akik kiskoruk óta gyakorolják, sokkal nagyobb a teljesítményük. Van, aki megszerette ugyan a fizikai munkát, de megtanulta azt is, hogy a szellemit jobban becsülje. „Remélem, ez volt életem utolsó fizikai munkája" utálkozik egy diák. De nem a fizikai munka, hanem a durva bánásmód váltotta ki belőle ezt a felkiáltást.

Meglepő, hogy a szokatlan nehéz munka ellenére betegség alig fordult elő. Három diák volt beteg a munkaidőben. Kettő meghűlt, egyik három napig, a másik öt napig betegeskedett. Egy diáknak lábára esett valami súly, egy hétig sántított. A másik elfűrészelte az ujját s ez egy ideig akadályozta a munkában. Komoly betegség csak egy fordult elő, egy gyomorbajos fiúnak a nehéz munkában kiújult betegsége s négy hétig kinozta. Összesen harmincnyolcra tehető a betegség miatt mulasztott napok száma.

Az intelligensebb diákok éles szemmel figyelték környezetüket s sok érdekes dolgot gyüjtöttek össze a munkaviszonyok köréből. A falusi lakosságról az a tapasztalat, hogy azon a vidéken, ahol a lakosság műveltebb, ott megértik a szigorító intézkedéseket, belenyugosznak a korlátozásokba, „Csak ne itt dörögjenek az ágyúk". Másutt viszont, a Bakony eldugott falvaiban a nép műveletlen, nem érti meg a munkakörére vonatkozó rendelkezéseket, sem azok célját s természetesen felháborodottan tiltakozik a „sajátját" érintő korlátozások ellen. Ennek ellenszerét az erőteljesebb népművelésben látják a fiúk. Egy másik cséplőellenőr megjegyzi, hogy bár a falusi házaknál nagyon szívesen fogadták és jól tartották, de többször meg akarták vesztegetni. Az arató diák pedig meglepetve látja: „Az aratás nem is olyan könnyű, mint gondoltam."

Az ipari munkaviszonyok körében az egyik megfigyelőt nagyon szíven találta az a tapasztalat, hogy magas munkabért igértek

s mikor odamentek, már hallani sem akartak róla. A munkakedv fokozásának lehetőségein töprengők felfigyelhetnek erre az egyszerű megállapításra. Egy gyári segédmunkás azon lepődik meg, hogy a beszédmodor mind a nők, mind a férfiak részéről igen trágár. „Pedig maguk is belátják, hogy a káromkodás nem segíti őket a munkában." A munkások lelkivilágának egyik megfigyelője megállapítja, hogy a munkások világnézete ferde. Még mindig a materialista világnézet hatása alatt állanak. Sokan közülük telhetetlenek és csak azért dolgoznak, hogy el ne bocsássák őket. Mások viszont azt vallják, hogy megtanulták becsülni a munkást, mert látták, hogy milyen nehéz az élet.

A tárgyalt kérdéskomplexum méltán keltheti fel érdeklődését a pedagógusnak, a nemzetgazdának és a társadalomtudósnak is. Mindegyik találhat benne reménytkeltőt. A pedagógus megerősödhet abban, amit már úgyis tud, hogy a mai magyar ifjúság nem rosszabb, sem elődeinél, sem más nemzetek ifjúságánál. Nem halt ki belőle az új dolgok iránt való lelkesedés, még ha a lelkesedés gyakorlati átültetése áldozattal jár is. A mai magyar nemzetgazdának nagy problémája, az ifjúságnak a gyakorlati gazdasági pályákra való irányítása is bőséges megoldási lehetőségeket talál itten. Hiszen az ifjúságnak már az iskolai évek alatt alkalma van megismerni a gyakorlati pályákat s így a pályaválasztáskor bőséges tapasztalat alapján dönthet sorsáról. A társadalomtudós se nyugtalankodjék. Az új társadalmi eszmék eljutnak a befogadásukra legalkalmasabb réteg, az ifjúság lelkébe. Ezek a fiúk saját hólyagos tenyerükön keresztül tanulják becsülni a fizikai munkát, megismerik az alkotó életszemléletet s megértik, hogy a társadalmi rétegeződés mindegyik fokán álló osztály értékes tagja a nemzettestnek.

Orbán János.

Érték-e a népiesség?

Az ál- és a valódi népiesség.

Kétségtelen, hogy napjainknak egyik legjellemzőbb vonása a népiesség. Csaknem minden napra jut egy cikk, vagy röpirat, sőt testes kötet is, amely valamilyen vonatkozásban a népiességről szól. Ennek hatása az élet minden terén megnyilvánul s a kormány hivatalos programmjába is beletartozik a népi gondolat, illő tehát, hogy a reá tartozó mértékben az iskola is tájékozódjék e kérdésben.

Bár a gondolat meglehetősen átment az iskola életébe is, legtöbb esetben mégis a tanárok egyéni felfogásától függ. Vannak akik meggyőződésből lelkes hívei az eszmének, a többség azonban bizonyos tartózkodással viseltetik vele szemben s különösen művészi vonatkozású, főleg irodalmi értékét vonják kétségbe, s olyan eszmének tartják, amely még nem szűrődött át az idő rostáján s így nem való még az iskolába.

E sorokkal nem szaporítani akarjuk a vitát, hanem éppen ellenkezőleg, némi rendet szeretnénk teremteni a már elburjánzással fenyegető kérdésben s ezzel elő szeretnők mozdítani a kérdés mielőbbi megérését, hogy arról nyugodtan beszélhessünk minden vonatkozásban az iskolában is.

Az első és egyben legfontosabb annak tisztázása, hogy a *népiességnek mindig van valami politikai színezete,* egy messzebbfekvő célja, amelyet szolgál. Ezt azonban egyáltalán nem róhatjuk föl bűnül, sőt a magunk részéről egyenesen kívánatosnak tartjuk, hogy még a szépművészetnek is legyen meg az életre gyakorolt hatása, a nélkül, hogy ez művészi értékén valamit is változtatna. Szerintünk a teljesen művészi alkotás is szolgálhatja a népiességet (sőt csak is az szolgálhatja) s a népiesség is lehet művészet.

A művészetnek ugyanis nincsen kizárólagos tárgyköre, így bármit választhat tárgyául, így a népet is, vagy annak bármelyik vetületét, *a feldolgozásnak azonban a művészet önálló törvényei szerint kell történnie.* Bármiről zenghet tehát pl. a dal, de verssé csak akkor lesz, ha annak szabályait, szerkezeti, hangulati, ritmikai követelményeit betartja. Így békíthető össze a két régi ellenség: a világnézetes és a l'art pour l'art művészet.

Ezzel megdől az a sokat hangoztatott vád is, hogy a népiesség nem lehet teljes értékű művészet, sőt maga a népiesség is csak felületen-mozgó, külszín, belső mélység nélkül. Amely alkotásnál ez tapasztalható, ott nyilvánvalóan a művészi feldolgozás körül van a baj. A valódi, művészi népiesség éppenséggel nem a láthatókon alapszik, hanem éppen ellenkezően ez csak *kiérzik belőle.*

Ez nem jelenti azt, hogy a külsőségek jóhiszemű hangsúlyozása, mint amilyen pl. a nyelv, ruházat, stb., teljességgel értéktelen e téren. E látható jegyek mögött az indító lelket kell néznünk s kétségtelen az is, hogy a kétes értelmű népiesség fogalmához e külsőlegesség szorosan hozzátartozik. Ez azonban csak mint a *kitelje sedéshez vezető út* szerepelhet, *ennél megállni semmi szín alatt nem szabad.*

Egészen jóhiszemű, de valamilyen oknál fogva, vérségi, vagy műveltségi beállítottságuk folytán, a lényeget felfogni képtelenek előtt ez tűnik valódi lényegnek, amiből az a végzetes hiba származhatik, hogy adott esetben ezt a szemléletet, mint értékmérőt alkalmazzák s mindazokat az alkotásokat, amelyek nem viselik magukon a külső, látható jeleket, értékteleneknek, vagy éppenséggel rombolóknak bélyegzik. Így történt ez számtalan igazán magyar és mélyen művész értékes munkásságával szemben, pedig azokban megvolt a nép-lelke, csak a bírálók nem látták meg s azért elriasztották tőlük a közvéleményt is.

A fentiekből levonható az a tanuság is, hogy aki netán a nem külsőségeket hangoztató magyar alkotásokon nem érezné a magyarságot s meg van nála a lehetősége annak, hogy ebben véralkata, vagy műveltségalapja, vagy ehhez hasonló okok gátolják, azzal mutassa meg őszinte magyarságát, hogy alázatosan szolgál, nem pedig bírál.

E kitérés után nyiltan megmondhatjuk, hogy minden népiskedésnek végcélja a nemzet egyetemének szolgálata. Ez tehát a végcél a művészet terén is, hogy a sok apró vonás felderítésével, *a magyar jelleget*, gondolkozást, szellemet fejezzék ki, ezeknek megfelelő sajátosan *magyar módon*. És ha ez sikerült, akkor már egyben művészi is az alkotás, mert a *művész csak önmagát tudja adni alkotásaiban, a magyar művész tehát csak magyar voltának lehet kifejezője*. Akinél ez nem érezhető ki, az vagy nem magyar, vagy nem művész.

Ez esetben már túl is vagyunk a népiességen s arra a fokra emelkedtünk, amelyet *nemzeti klasszicizmusnak nevezhetünk*. Ilyen szemmel nézve a népiességet és a magyar művészi alkotásokat, örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar jelleget adó népi vonások minden igazán jeles magyar alkotónál és alkotásnál fellelhetők, csak észre kell azokat venni.

Ne vessük meg tehát a népiességet, mert annak feltétlenül helyet kell kapnia szemléletünkben, viszont törekedjünk oda hatni, hogy a népiesség se álljon meg a külsőségeket látó kezdeti fokon, hanem ezt csak útul használva, szálljon a lélek mélyére s hozza felszínre annak rejtett értékeit.

Gergely Gergely.

Színjátszás és irodalomtanítás szolgálatában

A pedagógia már régtől fogva tisztában van a szemléltetés fontos szerepével. Ez a szempont a mai középiskolai tanításban úgyszólván minden tantárgynál az előtérbe került. Lélektani megfigyelések, tapasztalatok és meggondolások egyaránt igazolják üdvös hatását. Itt nem is akarunk bővebben foglalkozni mindenki által amúgyis elismert fontos szerepével, csupán alkalmazásának kibővítésére szeretnénk felhívni az illetékesek figyelmét.

A magyar és a külföldi nyelvek irodalmi anyagának jó részét a drámai alkotások ismerete teszi. A nagy magyar, klasszikus értékű szinpadi alkotásokat a középiskolás diák rendszerint kötelező házi olvasmányként olvassa el. A külföldi klasszikusok közül a tanulók túlnyomó többsége rendszerint csak abból ismer egy-két jelenetet, amit éppen — az idegen nyelv tanulása közben — az iskolában eredeti nyelven olvasnak. Ha pl. német és francia az a két idegen nyelv, amit az iskola tanít, a diák Shakespearetól nem sokat fog ismerni. A drámai alkotások ismertetésénél, esztétikai magyarázásánál a szemléltetés elve akkor érvényesülne, ha az iskolában tárgyalt klasszikus értékű színműveket a diák a szinházban, szinházi előadás keretében is láthatná. Mert hiába, a drámai művek, minden irodalmi értékük mellett is, elsősorban szinpadi alkotások. Igazán csak akkor ismerjük meg és akkor tudja csak igazi hatását kifejteni, ha előadni látjuk. Mennyivel maradandóbb és kézzelfoghatóbb

lenne így a drámairodalom tanítása, az azt hiszem senki előtt sem vitás. És így lehetne megkedveltetni a kötelező klasszikusokat. Az igazi dráma a szinpadon él igazán. Ott kapja meg csillogását, tüzét és fényét. Jól megválasztott hazai és külföldi klasszikusok jó szinházi előadásával lehetne igazán fogékonnyá tenni a növendékeket a szinházi művészi szép iránt és megkedveltetni velük a „kötelező olvasmány" — valljuk be őszintén — bizony sokszor nem igen kedvelt fogalmát.

A színielőadásnak az irodalomtanitásban való alkalmazása természetesen az elvi kérdés tisztázásán túl sok gyakorlati irányú meggondolást is feltételez. Mindenekelőtt külön kell vennünk azokat a városokat (Budapest, Szeged, Debrecen, Kolozsvár, Pécs, Nagyvárad és Kassa), amelyek állandó szinházzal rendelkeznek. Ezek az év nyolc hónapjában, minden szombat délután ifjúsági előadás keretében előadhatják a 32 legszebb, legértékesebb hazai és külföldi klasszikusokat. Ifjúsági előadások idáig is voltak. Ezek azonban nem elégítik ki azt, aki a színi előadásban az iskolai drámairodalomtanítás szerves szemléltető eszközét látja. Az eddigi ifjúsági előadások rendszer nélkül, ötletszerűen előadott klasszikusaival és sok tisztán szórakoztató jellegű darabjaival, modern operettjeivel nem minden esetben szolgáltak a művészi ízlés fejlesztésére. Az ilyen rendszertelen szinházlátogatás nem kapcsolódik bele szervesen a diákok tanulmányaiba és a tanítás céljait csak igen kis mértékben szolgálja. A tanítási év és a színi évad elején az állandó színházak igazgatóinak és az illető város irodalomszakos gimnáziumi tanárainak megbeszélésre kellene összejönniök.

Itt, ezen a megbeszélésen egyöntetűen megállapítanák a drámairodalom tanításának tanmenetét és a megfelelő klasszikus drámairodalom tanításának tanmenetét és a megfelelő klasszikus előadásokat olyan időpontban állítanák be, amikor az iskolákban éppen azzal a drámai alkotással foglalkoznak. Az időpontra nézve természetesen itt előfordulhatnak kisebb eltolódások, fontos azonban, hogy a gyerekek éppen azokban a hetekben foglalkozzanak azzal a darabbal, ami éppen előadásra kerül a szinházban. Tudom, hogy ez nem egyszerű feladat. Nagyon nehéz olyan sorrendet megállapitani, hogy az illető darabbal minden iskolában, mind a négy felső osztályban egyszerre foglalkozzanak. Nehéz, de nem lehetetlen. Megoldása igen fontos, mert ezen múlik, hogy milyen sikerrel tudjuk a színielőadást szervesen beleilleszteni a tanítási anyagba. Maga ez az egyetlen kérdés azonban olyan bonyolult, hogy a legnagyobb körültekintés és külön tanulmány kell hozzá.

Nehezebb a helyzet azokban a városokban, ahol a staggione rendszer működik. Itt is azonban együtt kellene működnie a kis város egyetlen gimnáziuma igazgatójának és a staggione társulat igazgatójának. (Az állam kötelezhetné a társulatokat, esetleg kisebb szubvenciót is adhatna). Évente legalább négy előadást itt is lehetne biztosítani, tekintve, hogy egy hónapnál rövidebb időre nem nagyon szoktak a szintársulatok egy-egy helyre menni. Négy év alatt, ha minden évben más darabot adna elő a társulat így is 16 klasszikus értékű szinpadi művet ismerne meg a kisvárosi középiskolás diák. Ezeket az ifjúsági előadásokat kötelezővé lehetne tenni. Olcsó helyárak mellett is, — mivel a diákok teljesen megtöltenék a nézőteret

— a színház megfelelő bevételhez jutna. A szegénysorsú és jó előmenetelű diákok ingyen mehetnének. Minden 10 diák után egy. Az egyes helyárak között lehetne árbeli különbség, de semmiesetre sem olyan nagy, mint a rendes esti előadásokon. Lehetne egységes helyárakat is megállapítani. A gyakorlati megoldás sok ilyen és ehhez hasonló részletkérdést vetne fel. Nagyon örülnék, ha a kartársak hozzászólnának a felvetett ötlet tisztázásához és az illetékeseket meg lehetne nyerni az ügynek, ami, — alapos megfontolások és a különféle lehetőségek helyes mérlegelése után — csak előnyére válhatna a középiskolai irodalomtanításnak.

Kálmán László.

A magyar irodalom tanításának válságához

Ez alkalommal eltekintve a magyar irodalom tanításának módszerétől, egy pár olyan vonásra szeretnék rámutatni, ami magában a tárgy természetében rejlik.

A magyar irodalmat iskoláinkban, mint »tantárgyat« tanítják, ami ennélfogva következményeket is hord magában. Legfőképpen azt, hogy az elért eredményről számot is kell adni, tehát megtanulható ismereteket, adatokat kell tartalmaznia.

Ez maga azonban még nem tekinthető irodalmi tudásnak s ezzel megelégednünk nem szabad, mert **a magyar irodalom egyetlen más »tantárgyhoz« sem hasonlítható, annak eszközeivel el nem sajátítható s mértékével nem mérhető.** Az »ismeretek« föltétlen szükségességén túl olyan lelkihatást kell elérnünk, amely az iskola falain túl is működik és hat.

Az emberek nagy többsége, még az u. n. »művelt középosztály« is — és ezek között végzett tanítványaink —, egyáltalán nem, vagy csak silány értékű műveket olvasnak. Mi ennek az oka? Hol keresendő a hiba? Minden bizonnyal iskolai magyar irodalmunk tanításában. Mert nem az volt **az egyetlen — és egyedül helyes — célunk, hogy a nemes irodalmat megszerettessük tanítványainkkal, s ingert keltsünk bennük az iskolán túl is az olvasás élvezetére.** Nem kaptak tanítványaink oly **élményt,** amellyel a magyar szellem egy-egy írásban megörökített darabja lelkük részévé vált volna. Pedig sok ilyen darabunk van, de nem láttuk az egyetlen helyes célt, hogy először **érezzenek** a tanulók s csak azután tudjanak.

Ennek következménye az is, hogy a »tanultakat« is rosszul alkalmazzák az iskolán kívül, hogy nincsenek igényeik az irodalommal szemben, s hogy nem tudják megítélni azokat. Mert ha egyszer az érzéseken keresztül sikerült megfogni a tanulónak a szépet, akkor másodszor már értelmét is segítségül tudja venni azon a ponton, hogy miért nem hat rá hasonlóképen egy másik mű. Itt kell bekapcsolódni a magyar irodalom tanításának második nagy feladatába, az **ízlésnevelésbe,** mert magában még az sem elég, ha elindítjuk tanítványainkat az olvasás útjára, mértéket is kell kezükbe adnunk, amivel meg tudják különböztetni a jót a rossztól, az értéket a silánytól.

Ezek mellett azután elérhető az iskola vizsgakötelezettségének követelménye is, — egy a mainál jóval többetérő módon — irodalmi művek-

nek elemzés útján való indítólélek, egyén, kor, műfaj, stb. megállapításával.. Ezekből mindennél többet lehet következtetni a tárgyi tudásra és a lélekre tett hatásról egyaránt.

Figyelembe kell tehát vennünk a magyar irodalom tanításának kettősségét, a tárgyi ismeretet és a lelki hatást, azért feltétlen szükséges az adatismeret, másrészt azonban ezektől függetlenül az érzelmi világra kell hatnunk, mindig szemelőtt tartva, hogy a tanulóból olvasóközönséget akarunk nevelni.

Gergely Gergely

Válasz dr. Zimándi Pius Hozzászólására

Aki tüzetesen végigolvassa a tárgyra vonatkozó két cikkemet és **Dr. Zimándi Pius: Hozzászólás**-át megállapíthatja, hogy lényegében nem térünk el: **legyen az irodalom tanítása élményszerű.** A szombathelyi értekezlet célja sem az volt, hogy a régi irodalomtanítást visszasírja, visszahozza, hogy a nehézségektől és az újításoktól ösztönszerűen húzódva ellenzékieskedjék, hanem az, hogy az irodalom újszerű tanításának kétségkívül fennálló nagy nehézségeit megbeszélje és keresse a módot és az eszközöket a bajok kiküszöbölésére.

Mindez az elnöki megnyitó őszinte szavaiból kitűnik.

Zimándi Hozzászólásá-nak legfőbb indító okát elárulja az a neheztelő hang, amely soraiból kicsendül.

Arra kérem Dr. Zimándi Piust, olvassa el még egyszer a tanulmányaira hivatkozó soraimat. Akkor meg kell állapítania, hogy a legtávolabb sincsen arról szó, hogy alkalmazott módszerével csak látszatsikereket lehet egyes órákon elérni. Zimándi tanulmányait **kizárólag** abból a szempontból idéztem, hogy az eszköztelenségre kárhoztatott tanárnak és tanulónak mekkora munkát kell végeznie, és hogy a táblai vázlat nem elégséges a tanultak rögzítésére. Voltaképen a Vezérkönyv szükségességét fejtegettem itt, s ebbe illesztettem bele nagy elismeréssel Zimándi tanulmányait — bizonyítékul. Bizonyítékul a Vezérkönyv mellett. Majd ismételten kitértem az irodalomtanítás legfőbb szempontjára, hogy t. i. jusson a tanuló társasviszonyba olvasmányaival. A nagy eszköztelenség miatt azonban ezt az eredményt nem lehet elérni. Ekkor idéztem egyik soproni bencés tanárnak a szombathelyi értekezlet számára írásba foglalt tapasztalataiból annak igazolására, hogy nagyobb segítséget kell adni tanárnak és tanulónak egyaránt. Különösen akkor, amikor gyermekeinknek, mint kisnép fiainak, a sok idegen nyelv tanulása mellett olyan kevés óraszám jut a magyar irodalom tanítására.

Meg kell még jegyeznem, hogy ez a soproni tanár az 1938. évi Utasítások megjelenését egy évtizeddel megelőzőleg élményszerűen tanította már a magyar irodalmat. Eredménnyel. De úgy tapasztalja, hogy megfelelő eszközökre szükség van.

P a p p F e r e n c a Protestáns Tanügyi Szemle 1943. márciusi számában a 63. oldalon ugyancsak arról ír, hogy szükség volna Vezérkönyvre a magyar irodalom tanításához. Megoldásai körülbelül egyeznek a második cikkem bevezető soraiban írottakkal. S most olvasom a P. T. Sz.. áprilisi

számában a 96. oldalon, hogy a szerkesztőbizottság tervbe vette, hogy a magyar nyelv és irodalom tanításához vezérkönyveket írat.

Áttérve Zimándi Pius további észrevételeire:

1. Tanulmányairól csak az értekezleten hallottam, s csak 1942. karácsonyán jutottam hozzájuk. Az egyiket maga Zimándi volt szíves megküldeni kérésemre. A szombathelyi értekezlet tárgysorozatát nem azokból merítettem. Az 1942. május 4-én a szombathelyi tankerületnek szétküldött kérdőívekben már benne volt az értekezleten tárgyalásra kerülő anyag körvonalazása.

2. A módszer kérdésében nem két nemzedék harcáról van szó. Ez kitűnik a szombathelyi értekezlet számára írásba foglalt tapasztalatokból is, s bizonnyal adatokkal szolgál majd az első modern érettségi vizsgálat is. Maga Zimándi mondja »A magyar tanítás az ötödik osztályban« c. tanulmányában, hogy a mai pedagógiában a módszer a legnagyobb úr. Azután őszintén kiáll a kérdve-kifejtő módszer mellett, majd végül odajut, hogy a metódus nem lehet cél és nem mindíg ugyanaz, változik, legalább is a nagy módszertani elven belül egyes esetekben a megnyilvánulás formája. Az első közleményem 216. oldalán, a második cikkem 15—16. oldalán kitértem a módszerre. Az ott mondottakból kitűnik, hogy nem a régi módszer iránt való nosztalgia él bennem, s bátran mondhatom, hogy nem ez vezette a szombathelyi értekezletet sem. Azt is ígértem a második közleményben, hogy a módszer kérdésével még újra és bővebben foglalkozom az első modern érettségi eredményeinek megismerése után.

3. A tankönyvekre nézve teljesen egyetértünk.

4. A tantervi anyag osztályokra való elosztására nézve Zimandi tervének pontos megismerése után válaszolok érdemben. Az V. osztály anyagára vonatkozó megjegyzésem a tankerület minden iskolájának (gimn.) és még két, más kerület intézetének tapasztalatait tükrözi.

5. Az a körülmény, hogy a tankerületek főigazgatói értekezletei egymás után foglalkoznak a magyar irodalom tanításának kérdésével, azt mutatja, hogy nemcsak bizonyos nehézségekről van szó. Az aggodalmak, ahogy a híradásokból ki lehet venni, mindenütt ugyanazok, mint voltak a szombathelyi értekezleten.

6. A Bach-korszakbeli adatokat Barta István elaborátumából vettem, amint ott meg is mondottam. Mulasztás, hogy az ő lábjegyzetéből elfeledtem idézni Zimándit, mint első forrást.

Csanády Sándor

IRODALOM

Imre Sándor, Háborús élet, megújhodás, nemzetnevelés. A »Studium« kiadása. Budapest, 1942. 348. oldal. Ára: 16.— P.

Ezt a könyvet a most dúló világháború és a szerző közismert — nemzetünk sorsáért érzett — felelőssége hívta életre. Megjelenését, tartalmát és célját az előszó mély lelki vívódást elárúló sorai értetik meg. Az olvasót szinte csodálat fogja el, amint Imre Sándor régi folyóiratokban szétszórt, — sőt ma már meg sem szerezhető — közleményeinek egy kis részét most így bekötve végigolvassa. Nincs még egy neveléselmélkedőnk, akinek az élet összes kérdéseiben három évtizeddel ezelőtt vallott nézetei annyira időszerűek volnának, mint ma sem eléggé méltányolt nemzetnevelőnké. A magyarság belső állapotát és nevelésünk feladatait (I. rész) ma sem láthatjuk másként, mint ahogyan ő 1914-ben a nemzetnevelés elve alapján látta, közvetlenül az akkori világháború kitörése előtt. Azok a közleményei, amelyekkel az első világháború idején igyekezett — mint a Magyar Paedagogia szerkesztője és a Néptanítók Lapja belső munkatársa nemzetünk lelki erejét gondozni, ma is erőt adnak a kedvezőtlen lelki hatások ellen, az 1943. évben dúló világégésben. (II. rész: Tennivalóink. Kishitűség. Az együttérzés ápolása. Példaadók kellenek. Közös gondolkodás. Magunk erején. A közfegyelem. A családi élet. A gyűlölködés ellen. Stb.). Azok a közleményei pedig, amelyekben a háborús élményeket óhajtotta értékesíteni, a békére való átmenetet előkészíteni, komoly figyelmeztetést és tömérdek megszívlelendő tanulságot jelentenek számunkra.

A ma oly sokat hangoztatott »belső front« érdekében különösen tanulságosak a könyv további három fejezetében található előadásai és tanulmányai az 1918 utáni időkből: »Térjünk vissza Széchenyihez. Mi a nemzetnevelés? Nemzeti önismeret. Történelmi érzék. Mindenki nevel. Ujjáépítés és megújhodás. A közös munka lelki akadályai. Önmagunk nevelése. A közélet erkölcsi követelményei. A felelősség. A köztisztviselők felelőssége a nemzet sorsáért. A mindennapi élet erkölcsi követelményei. A lelki béke feltételei. — Magyar jövő, magyar ifjúság. A nemzet jövője és a leányok. Az ifjúság és a mai élet nagy kérdései. — A gyermek hatása a szülők életére. A családi élet hatása a gyermek sorsára. A családi élet a nemzet egységének vagy bomlásának forrása. Ezekkel a benső megújhodás útját mutatta meg és egyengette a mainál jóval nyugodtabb világban. (III. rész.). Végül igen nevezetes az a befejező közleménye, amelyben a mostani nyugtalan idő nevelésügyi követelményeiről szól. (IV. rész: Nyugtalan idő, nyugodt nevelés.)

Az író bevezeti olvasóit a legutóbbi évtizedek művelődésügyi gondolatvilágába, módot ad a folyamatosság kialakulására, hogy a mai kérdésekben ne valami újat, hanem elintézetlen, s egy időre elburkolódott régi kérdések újraéledését vegyük észre. Mindezzel jelentékenyen fejleszti a nemzeti tudatosságot és a nemzetünk sorsáért érzett felelősséget. Erre nemcsak azoknak van igen nagy szükségük, akik hivatásuknál fog-

va a mai ifjúság példái és vezetői tartoznak lenni, minden fiatalnak kezébe kellene adni ezt a könyvet, különösen a visszacsatolt területen élő embereknek! Akkor válna lehetővé a szerző által annyira óhajtott közerő fokozása.

Imre Sándor legújabb munkáját őszinte örömmel üdvözöljük. Az ő lelkéből áradó nemzeti felelősség bennünk is megszólaltat egy benső parancsot: igyekezzünk minél szélesebb körben felhívni az emberek figyelmét a magyar megújhodás ABC-jére! Ezzel egyúttal hálánkat is méltóképen leróhatjuk a világháború legnagyobb magyar nevelője iránt.

Evva Gabriella.

Huszti József, gróf Klebelsberg Kunó életműve. (A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1942. 379. old.).

Az utóbbi évtizedekben alig volt magyar államférfi, akinek közéleti munkásságát illetően olyan ellentétes nézetek keltek volna szárnyra, mint Klebelsberg kultuszminiszterségéről. Nagyméretű tevékenységét alkotásainak, építkezéseinek hatalmas sora hirdeti. Mégis gyakran érték egész életében erőshangú támadások, parlamenti és hírlapi kritikák.

Ezt a látszólagos ellentmondást akarja Huszti József gazdag és mélyrenéző monografiája feloldani. A szerző mint egyetemi tanár, azonkívül, mint a magyar közoktatásügy neves tényezője és tekintélyes szakértője közelállott a nagy miniszterhez. Így a munkatárs jólértesültségével sőt beavatottságával tudja Klebelsberg tárgyias jellemképét és egyben kimerítő működésrajzát felvázolni. Fejtegetéseinek tárgyilagosságát éppen azáltal igyekszik biztosítani, hogy Klebelsberget azon feljegyzések alapján ismerteti, amelyeket a miniszter olvasmányairól, eszméiről és terveiről készített. Ezeknek a naplószerű elmélkedéseknek világánál derül fény Klebelsberg hatalmas olvasottságára, széleskörű érdeklődésére, éber problémalátására és ügybuzgó jóhiszeműségére.

Államférfiúi meggyőződésének alapelve volt a nemzet erejének fokozása a kulturális öntudatra-ébresztés révén. Ezért fordult figyelme még közéleti pályája elején a nemzetiségi kérdés felé; ezért vállalt tevékeny szerepet a Julián-egyesület munkájában, melynek célja volt ápolni a nemzetiségi vidékeken élő szórványmagyarság népiskola-ügyét. Főleg a nemzetiség és közművelődési kérdés-komplexus alapos ismerésének tulajdonítható, hogy hamarosan kultusz-államtitkár, majd miniszterelnökségi államtitkár lett. A Bethlen-kormány alatti rövid belügyminisztersége után pedig 1922-ben mint kultuszminiszter kézbevette az elárvult magyar művelődés gondozását.

A kultuszminiszter nagyarányú tevékenységét Huszti a következő fejezetekben ismerteti: 1.) A meglevő kulturális örökség megmentése, továbbá középeurópai hivatásunknak igazolása a tényleges kulturfölény bizonyítékaival. 2.) A tudománypolitika eredményes szervezése. (A Gyüjtemény-egyetem, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, az Orsz. Természettudományi Tanács, a tihanyi Élettani Intézet megalkotása. Ezenkívül az ösztöndíj-ügy rendezése és külföldi magyar Kollégiumok létesítése). 3.) A csonkaországi egyetemek kérdése, 4.) A középiskolai reform. 5.) Népiskolai építő-programmja. 6.) Klebelsberg városrendezési tevékeny-

sége és művészetpártolási elvei. 7.) A magyarság ügyének képviselete a külföld előtt a sportkérdések felkarolása révén. 8.) Klebelsberg publicisztikai tevékenysége. Az Epilogus-ban bemutatja Huszti Klebelsberg »pazarlásait« a számok világánál. Itt a szerző a filológus adatszerű pontosságával és a historikus egységbenlátó értékelésével világítja meg Klebelsberg életművében azokat a tényeket is, amelyek a szélesebb körök tudatában — helytelen tájékozás folytán — mint vádpontok szerepeltek.

A műből Klebelsberget úgy ismerjük meg, mint az összeomlás és az új életkezdés korának egyik legtevékenyebb sőt az alkotás állandó lázas tettvágyában élő államférfiát. Valóban »tervkovács« volt, akiben az eszmék, ötletek, tervek szinte buja gazdagsággal sarjadtak. Az ő sokágú, hajszolt iramú és lendületes tevékenységéből érthető, hogy nem minden tervét sikerült teljesen megérett állapotban vinni a közélet vérkeringésébe. Főleg a középiskolai törvénynek nem kellő higgadtsággal és elfogulatlansággal való újraátdolgozása eredményezett sok visszásságot sőt bizonytalanságot. Ezeknek a kérdéseknek egészségtelen hullámzását igyekszik Huszti lélektani és tudománypolitikai pártatlansággal érzékeltetni. Így igazolódik eljárásán a klasszikus mondás: Amicus Plato, sed magis amica veritas. Hiszen éppen az árnyoldalak kiemelése lesz a szerző történetírói hitelének legfőbb záloga. Ez biztosít arról, hogy a tárgyilagos meggyőződés hangján ismertette és méltatta Klebelsberg érdemeit is, melyek Huszti műve alapján most már a maguk méltó fényükben állanak előttünk.

Klebelsberg életművének ezt a mélyreható tárgyalását azzal az érzéssel olvashatjuk, hogy optimista miniszterünk megmutatta a módot, hogyan emelkedhet egy nép — akármilyen anyagi és szellemi megaláztatás mélyéből is — a szellemiség és kultura révén az erőszak és balsors fölé.

Visy József.

Visy József, Görög embereszmény és paideia. Szeged, 1943. 133 old.

Könyvének bevezető lapjain három kérdést kíván az író tisztázni: 1. miben áll életszemléleti szempontból az erkölcsi érték fogalma? 2. hogyan keletkezett ez az etikai értéktudat az ókor irodalmában? 3. milyen eljárási módot követ a klasszikus művek elemzésében?

1. Ami az első kérdést illeti, helyes, hogy az érték fogalmát alkalmazott formájában próbálja meghatározni s úgy mint irányadó tényezőt felfedni a gyakorlati élet szempontjából. Lehet, hogy ezzel kissé eltávolodik a csupán elméleti feladatokat szolgáló értékbölcselettől, de abban igaza van, hogy az értékelő magatartás elvi tudománya nem függetlenítheti magát a morális szabályok megjelölésétől. Az így megvilágított életszemlélet talán elméletben kevesebb, de a valóságban több a pusztán elméleti világnézetnél. Igazában csak így derülhet fény a tettek erkölcsi tudatosságára. Nem túlegyszerű az ilyen vizsgálat, mert nem tud minden érvényre jutni ami értékes, de viszont Visy jogosan állapítja meg, hogy pl. »az igazság, nemesség, szépség akkor is értékek maradnak, ha egyes korok értelmi eltévelyedése vagy erkölcsi eldurvulása miatt követelményeik nem valósulhatnak meg«. (44).

2. Miféle értékfajták voltak a klasszikus világban? Mi volt az értékek megvalósítási formája? Ezek a kérdések nem idegenek a mi korunktól sem, s az különösen kell, hogy érdekelje a forrongásban lévő újkori pedagógiát: hogyan készítette elő a görög paideia az értékvalósító belső készségeket?

3. Milyen volt a görögség szerepe az erkölcsi értékelés kialakulásában, hogyan eszméltek rá a legfőbb jó eszményi fogalmára? Hogyan találnak formát a nagy horderejű megsejtések a görög irodalomban, melyet Visy jellemző szavakkal »az európai emberiség leggrandiózusabb lelkiismeretvizsgálatának« nevez, — ezeket a nagy kérdéseket próbálja megválaszolni az előttünk lévő tanulmány.

A könyv II. fejezete az ember és kozmosz kapcsolatát tükrözi. Elsősorban a mítikus világnézést. Képviselői: Homeros és Hesiodos. A homerosi költemények világában, azok emberi és metafizikai értékeszméiben a nyugati irodalmak prológját látja Visy. Homerosszal kezdődik az ember önmagába nézése. Homeros a görögség első tanítómestere, a két homerosi eposz a bontakozó görög világnézet első megjelenési formája. S mégis: arisztokratikus világképet ad, amely a mindennapi munkában verejtékező embert még nem tudja maradéktalanul értékelni. Ez a munka Hesiodosra vár. Thales, Herakleitos, Demokritos, Pythagoras, Xenophanes a természet képének első megrajzolói s amit e költőfilozófusok adnak, az mindig több, mint puszta természetmagyarázat. A mértékesség gondolatát hirdető Pythagorasnál már az erkölcsiség eszméje jelentkezik; Xenophanes már szembehelyezi Homeros sokistenségével az egyisten gondolatát, Empedokles már a feddhetetlen életre ad költeményeiben utasításokat, Demokritos az erkölcsi magatartás tételesen szerkesztett kódexét hagyja ránk.

Az ember és étosz c. fejezetben mutatja be Visy az individualizmus kezdeteit. A mítikus kor után be kellett következnie a görögség életében az önmaga egyéni mivoltára ébredésnek is. Az érzelmi és etikai feleszmélés tudatosodnak (Tyrtaios, Solon, Theognis), de az egyéniség különös ébredése a szofisták fellépéséhez fűződik. Ezt a forrongó korszakot is teljes átéléssel és lelkiismeretes kritikával elemzi az író és sikerül neki a szofisták káros hatásán kívül új irányba mutató erényeiket is megvilágítani. »Felvetnek nagyjelentőségű nézeteket (individualizmus, szubjektivizmus, autonomia, relativizmus, szkepticizmus), melyek hosszú időre nyugtalanító társként szegődnek a bölcselő gondolkodás mellé«. (37). Úttörő munkájukat kiemeli s ez nemcsak azért jogosult, mert — ha túlméretezve is — mégis először hangsúlyozták az egyéniség jogait, de azért élet-kereteit szélesítették a tágabbkörű polgári szemlélet felé, de azért is, mert előkészítették az útját Euripidesnek, Aristophanesnek, Sokratesnek, Platonnak, Aristotelesnek, akik más-más úton mélyedtek el az emberi hivatás értelmezésében. Az emberi célok és erkölcsi feladatok filozófiai vizsgálata jelentős lépés a görög tudományos gondolkodásban és csak helyeselni tudjuk Visy azon megállapítását, hogy az öneszmélet felszínre kerülését Sokratesnek tulajdonítja. Sokrates ismerte fel minden étosz és paideia hordozóját az emberben. Dicséretre méltó erkölcsi bátorság ma az intellektuális erénytan fogalmát hangoztatni, mikor az úgynevezett átértékelések

dinamikus lázában nemcsak az intellektus, de az étosz is ebek harmincadjára kezdenek kerülni.

Visy József, aki egyébként egész átértéssel mélyed bele Sokrates gondolatvilágába, e nehéz pontnál mintha megriadna attól a dilemmától, mely elé az elgondolás és gyakorlati megvalósítás kétfélesége állítja az embert. Ugy sejti — karakterológiai tapasztalatok s a történet tanuságai alapján — hogy az etikai racionalizmus, melyet Sokrates és Platon építettek fel, téves lélektani következtetésen alapul: »feltételezik, hogy a jónak az ész előtt való felvillanása olyan erővel keríti hatalmába a lelket, hogy az nem tud a felismert helyes iránnyal ellentétesen cselekedni«. (46). Értelmi megismerés és erkölcsi meggyőződés Sokratesnél egységes folyamat s a daimonion sugallata útján a vallásos hit magasságába emelkedik. A daimoniomban jól sejti meg Visy a keresztény hitelveknek lelkiismerettanát s mi csak örvendeni tudunk ama megállapításának, hogy »Sokrates a kereszténység ősvényén járt«. Az emberiséget gyökeresen átalakító vallási és erkölcsi rendszer, amilyen a kereszténység, nem születhetik meg máról honapra, s nem gyengíti, sőt erősíti a kereszténység presztizsét, ha tudjuk, hogy az emberiség legnagyobb gondolkodói már századokkal a kereszténység előtt kutatták az emberi élet isteni céljait. Hallgatni a daimonion szavára, vagy az idea szolgálatában állni annyit jelent, mint a földi dolgok magasabb értelmét keresni. Sokrates és Platon hittek ennek a lehetőségében, s ez a hit tette őket az emberiség prófétikus nevelőivé. E nyomon halad Aristoteles, aki már az erkölcsi életszemlélet tudományos rendszerezésére vállalkozik. Folytatója ő a sokratesi intellektualizmusnak, midőn megállapítja, hogy az erény magának az észnek tevékenysége. Visy különösen Aristoteles erénytanának aszketikus jellegét és pedagógiai kihatásait rajzolja meg. Aristoteles szabadakarati elvében nagy szerepet játszik az ész és az önuralom s itt is az egyes célok által meghatározott tevékenységről van elsősorban szó, ami már maga az étosz.

Az ember lelki boldogsága elsősorban önmagától függ. Ezzel a gondolattal maga az emberi sorskérdés, az európai értelemben vett egyéni lelki küzdelem kerül az emberi gondolkodás fogalomalkotó műhelyébe. Hogyan fejlődik e gondolat, mily motívumokkal bővül időről-időre, arra vonatkozóan a kynikusokról, a sztoa életszemléletéről, az epikureizmusról írt fejezetekben ad Visy kitűnő és nemcsak nagy erudíción alapuló, de helyenként eredeti választ is. Sok tekintetben, pl. az epikureista életszemlélethez tapadó közkeletű tévedésekben sikerül neki a fogalmakat tisztázni.

Az egyéni célokban elmélyedő írók és filozófusok természetesen nem állhatnak meg az egyéni sorsnál. A paideia gondolata az igazságosság és rend követelményeivel már a közösség útját egyengeti. (Platon és Aristoteles államtana). A paideiáról írt fejezet Visy alapos könyvének egyik legjobb része. A paideia alapja a harmóniaérzék. A görög szépirodalmi és filozófiai alkotások egyaránt az embereszmény magaslatai felé törnek: az ókor irodalma teljesen egységbe forrott a paideia gondolatával. Visy rámutat ugyan a paideia és pedagógiai általános megegyezésére, de a köztük megnyilvánuló lényeges különbségre is.

Külön fejezetben Ember és sors címen ad vázlatokat Visy József a klasszikus emberarchoz. A nagy tragikusok az emberi lélek heroikus vergődését, Pindaros a diadalmas ember lelki képét rajzolja meg s mint a tragikusoknak, neki is a nevelői felelősség volt a legnagyobb élménye.

Nincs rá terünk, hogy lépésről-lépésre kísérjük az írót. Munkáját több szempontból is jelentősnek tartjuk. Elsősorban természetesen a magyarországi görög irodalmi kultúra szempontjából. Jelentősnek tartjuk azért is, mert ma szimbolikus értelme van az ilyen műnek, mely gyökérig menő analízis, logikus okfejtés, élményszerű átélés útján világítja meg, hogy az emberiséget átható és nevelő örök eszmények nem egy nap szülöttei, tehát nem is lehet őket egyik napról a másikra könnyű gesztussal átértékelni. Végül jelentős az iskolai reformok szempontjából is Visy könyve. Megfontolt szándék nélkül felszínre veti azt a kérdést: a görög vagy latin irodalom előtérbe helyezésével használunk-e jobban a korunkban hanyatló humanizmus ügyének? S ha a középiskolai reformok valamilyen alakban helyet adnak a klasszikus műveltségnek, a Visyéhez hasonló művek irányíthatnak csupán abban: hogyan válogassuk meg, milyen szempontok szerint tanítsuk a klasszikus írókat? A görög paideia kultuszának csak az adhatja meg a jogosultságot, ha életet adó forrása lesz a legeszményibb embernevelésnek, tehát a legjobb magyar embernevelési eszményeknek is.

Kemény Gábor.

Zolnai Béla, II. Rákóczi Ferenc. (Magyar életrajzok. Szerk. Szekfű Gyula. Franklin Társulat é. n. (1943.) 224 old.).

Zolnai könyve Rákóczi Emlékezéseinek és Vallomásainak részletes feldolgozása által új oldalról mutatja be a Fejedelmet. Nem a felkelés és a szám űzetés egyes eseményeit beszéli el; ezt rövid kronológiai összeállításban a bevezető fejezet szemlélteti. A szerző vezérelve az, hogy Rákócziról emberi és írói jellemrajzot adjon és ezáltal az ő viszontagságos életét a lélek mélyeiben szövődő indítékok alapján ábrázolja. A történeti tények csak a realizáló keretet nyujtják ehhez a bőalapozású pszichográfiához.

Zolnai, aki már több előző cikkében vizsgálta a Rákóczi-kérdést, most részletekbe menő elemzéssel igyekszik elénk állítani Rákóczi szellemi portréjának összetevő vonásait. Rajzolja a barokk életforma emberét, a tökéletes udvari embert, főleg pedig bemutatja Rákóczi felfogását a keresztény fejedelem egyéniségéről.

A mű vizsgálódásainak középpontjában azonban Rákóczinak a janzenizmushoz való viszonya áll. Zolnai megállapítja, hogy Rákóczira kétségtelenül mély hatással volt a janzenizmusnak komoly, sőt komor eticizmusa, továbbá hit és erkölcsi puritánizmusra törekvő irányzata. Ebből magyarázható remeteségi hajlama, a bűntudatnak olyan érzékeny fokban való jelentkezése és erős — olykor kizárólagos sőt túlzó — spirituális érdeklődése. Később azonban észrevette a janzenizmusnak merev egyoldalúságokból fakadó tévelyeit és igyekezett a katolikus álláspontra visszatérni, bár érzelmileg talán sohasem sikerült a janszenizmussal teljesen szakítania.

A könyvnek legérdekesebb részei éppen ezek a mélyrenéző fejezetek. Egy közéleti szereplésben felmagasztosult ember jelenik itt meg előttünk, aki felismeri, sőt megszenvedi az emberi természet gyarlóságát és leleplezetlen őszinteséggel tárja fel egyéniségének minden »fogyatkozását.«

Zolnai könyve stílusában és felfogásában egyaránt érett mű. Mértéktartó tárgyiasságával és szempontjainak sokrétűségével eredményesen szolgálja a helyesebb Rákóczi-kép kialakulását.

Visy József.

Féja Géza, A felvilágosodástól a sötétedésig. Magyar Élet kiadása. 1942. 287 lap.

Féja e könyvében a magyar irodalom történetét tárgyalja 1772-től 1867-ig. Folytatása ez a Régi magyarságnak, és a Magyar irodalomszemléletben kifejtett elvek alapján készült. Fő tétele ez: »A magyarság gyorsan megteremtette nyugati kapcsolatait, átélte, magáévá tette a mélyebb Nyugat szellemét anélkül, hogy keleti örökségét feladta volna.«

A szemszög, amelyből Féja a magyar irodalmat nézi, sok új és meglepő eredményre vezet. De mint minden »szemléletnek« ennek is megvan az a hátránya, hogy nem szorítható be kereteibe minden alkotás s így nehéz a történeti folytonosságot a szemlélettel összeegyeztetni. Mert tulajdonképpen minden alkotót, sőt minden alkotást csak saját szemszögéből szabadna megítélni.

A másik nagy hiba a mindenáron újat mondani akarás. Így történik meg az, hogy Bessenyeinek legkiemelkedőbb alkotásai leíró költeményei lesznek, Csokonainak elmélkedő versei, Vörösmartynak pedig drámái megelőzik líráját (!), s ami a leggroteszkebb: Arany legkiválóbb alkotása Az elveszett alkotmány!

Ebből következik az is, hogy minden jeles írónk megkapja valamiből az első helyet, mert valamiben mindegyik — első. Bessenyei irodalmunk első magánosa (?), Dayka irodalmunk első túlfínomodott plántája, Csató Pál az első magyar író, akit kikezdett a hírlapírás, Bajza József a magyar prózai stílus törvényeinek az első nagy kodifikátora, stb. stb.

Igen érdekes ezek mellett az is, hogy állandó mérővesszőül Adyt használja s hozzá igyekszik vezetni az egyes írókból kiinduló szálakat, ami sok esetben remekül sikerül is, sokszor azonban erőltetettnek látszik.

Mindezek ellenére valóban annyi sok új oldalát mutatja meg irodalmunknak s annyi új színt fedez fel az egyes alkotásokban, amelynek értéke ma még meg sem becsülhető teljes egészében.

A könyv azonkívül, hogy sok olyan értéket emel a felszínre, amelyet eddig vagy nem vettek észre, vagy nem akartak észrevenni, a maga egészében mindenki számára nemes gazdagodást jelent magyarság tudatának elmélyítésében.

Gergely Gergely.

Herczeg Ferenc, Gondok és gondolatok. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. Budapest, 1942. 306.

Herczeg Ferenc mint regényíró nem művelte az irányregények műfaját. Szépirodalmi alkotásai — ha rejtegetnek is olykor a jelen viszonyaira vonatkozó megállapításokat — sohasem oktató, befolyásoló célza-

túak. Mindazonáltal nem mondott le Herczeg az írónak küldetéses hivatásáról, vagyis arról a feladatról, hogy a nemzeti élet folyását eszmélkedéseivel nyomon kövesse, és a fejlődés egyes jelenségeivel kapcsolatban rámutasson az elvek és kötelességek feltétlen parancsára. Már Emlékezéseinek olvasásakor is jólesően tapasztaltuk, hogy a századforduló könnyelmű életfelfogásának és felszínes életmódjának bemutatásakor több helyen bátran hangot ad a higgadt és kristályos életbölcseségből fakadó kritikának.

Összegyüjtött cikkeinek most megjelent kötetében az életlátásnak és élettapasztalásnak ugyanez az elvi — szinte filozófiai — emelkedettsége párosul az iránymutatás vágyával sőt a javítás készségével. A nemzeti élet ünnepeit és hétköznapjait, próbálkozásait és sorsfordulóit teszi Herczeg a történelem és a közérdek mérlegére. Igy akarja igazi súlyukat és helyes irányukat megállapítani.

Társadalom- és nemzetszemléletét a feltétlen jóhiszeműség és elvtisztaság jellemzi. Kár, hogy az egyke-kérdésben csak az immánens orvoslás lehetőségét ismeri.

Ypszilon.

Kerekesházy József, Apponyi. (Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadása. 1942. 290 old. 28 képpel).

Apponyi Albertet a 85. születésnapján felkérte a magyar képviselőház, hogy »a jövő nemzedék okulására... írja meg emlékiratait«. Almásy házelnök szavai szerint »A jövő történetírásnak nagy érdekei fűződnek ahhoz, hogy az a szellemi kincs, amelyet a nagy államférfi félszázados politikai pályafutása alatt összegyüjthetett, a nemzet számára biztositassék.« Apponyi azonban a felkérésnek — mindnyájunk legigazabb sajnálatára — már nem tehetett eleget. Ezt a veszteséget igyekszik a szerző részben pótolni azáltal, hogy Apponyi feljegyzései és Apponyiné közlései alapján vázolja ennek a külföld előtt is nagy köztiszteletben álló nemzetpátriárkának egyéniségét, politikai elveit és azt a felmérhetetlen szolgálatot, amelyet mint a magyar igazságnak »európai nagykövete« nemzetének végzett.

A mű címe helyesebben ez lenne: Apponyi és kora. Kerekesházy ugyanis nemcsak hősének életkörülményeit kíséri végig, hanem részletes és eleven vonásokkal rajzolja meg Apponyi életének és működésének hátterében a hazai közállapotokat is; igy a kiegyezés korát, Tisza Kálmán kormányzatát, az egyházpolitikai harcokat, a millennium káprázatos nemzeti ünnepét, a világháborút, majd a békediktátumok eseményeit, amelyben Apponyinak olyan tragikusan tisztes szerep jutott.

A könyvnek alapjellegét az írónak az a dicséretes törekvése adja meg, hogy a közéletben szereplő Apponyinak közéleti vezéreIveit is igyekszik bemutatni. Ezeken kívül részletesen ismerteti Apponyinak külföldi (német, olasz, angol, amerikai) összeköttetéseit, neves államférfiakkal való kapcsolatait, előadó-körútjait, amelyekkel mérhetetlen szolgálatokat tett nemzetének. Ezek a felvilágositó előadások ugyanis nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a külföld — bizonyos hangos és megtévesztő propaganda ellenére is — tisztábban láthassa a magyarság helyzetét és méltányosabban ítélhesse meg nemzeti törekvéseinket és közállapotainkat.

A mű stílusa és tárgyalási szempontjai a legjobb értelemben vett zsurnalisztikára emlékeztetnek. Így a könyv világos beosztásával, emelkedett életszemléletével és tárgyias hitelű emberábrázolásával tanulságos és élvezetes olvasmány. Kívánatos lenne, hogy az ifjúság legszélesebb rétegei is megismerkedjenek vele.

Augur.

Búzás Viktor, Kelemen Direktor. Györgyfi György rajzaival. Budapest, Szent István Társulat kiadása. 1942. 157 l. Ára: 4.80 P.

Az utóbbi évek egyre erősödő ifjúsági irodalmának figyelemreméltó terméke Búzás Viktor könyve. Kelemen direktor élettörténetébe beleszövi a magyar színjátszás hőskorát. Kelemen László jurátus kancellista volt Pesten; jól forgatja a kardot, szellemes társalgó, hős és lovag, kinek magas állásokat és könnyű érvényesülést kínálgatott az élet. A koreszmékért lelkesedik és szerelmese lesz a magyar szónak, a theátrumnak. Szerző művésze annak, miként lehet az ifjúságot érdeklő mesébe igaz történetet és irodalomtörténetet belevinni. Kelemen társaságában találkozunk Dugonicscsal, Kazinczyval, Schediusszal, Schwartnerrel, Verseghyvel, Benyákkal és Bacsányival, kikben a tudomány és irodalom lángja lobog. Kelemen elveszti az úgynevezett »jó házakat«, menyasszonyát, a kis Charlotte-ot, de nem mond le a theátrumról. Pesten nem kíséri fellépésüket, de Kelemen direktor társulatával nyakába veszi az országot és játszanak csűrben, szabad ég alatt, füstös korcsmák ivójában és első úttörői lesznek a magyar színjátszásnak. S míg Kazinczy, Szentjóbi, Verseghy, Bacsányi tömlöcben sínylődnek. Kelemen gyalog vagy dilizsáncon járja az országot hűséges társulatával. Öregségére felhagyott az országjárással s több helyen kántoroskodott, de még halála napján is »rollékra« tanította gyermekeit, mert szívében magyar theátrista maradt utolsó lehelletéig.

Az ifjúság sokat tanul Buzás könyvéből; nyelve könnyen gördülő és ízesen magyaros. Egyes jeleneteit Györgyfi György ügyes rajzai teszik szemléletessé. A könyvnek szegedi vonatkozásai is vannak, Kelemen társulata ott is játszott és Vedres István-nal is kapcsolatban állott. Buzás »Kelemen Direktorát« nyugodtan ajánlhatjuk az ifjúságnak.

Farkas László.

Szécsi Ferenc, Hivatalos és köznapi nyelvünk magyartalanságai. A szerző kiadása.

A kis könyv két részre oszlik. Első felében egy általános nyelvvédő után a magyartalan kifejezéseket tárgyalja, és próbál és ad is helyettük jó magyar kifejezéseket, habár néha-néha a szerző maga is vét a jó magyarság ellen. Erre a részre azt mondhatom, többet is foglalkozhatott volna Szécsi egyes esetek használatával és leírásával, így jobban kifejthette volna a határozott és a határozatlan névelő használatát.

A másik fele Szécsi könyvének: Uj magyar szavak szótára. Míg Szécsi könyve első felében a magyartalanságok ellen kel ki, könyvének ebben a részében mindjárt a 3-ik szó magyartalan. Abszolutisztikus = (Szécsi szerint) tejhatalmú. Ez a szó pedig Simonyi Zs.: Helyes magyarság 219 l. szerint így helyes: teljes hatalmú. Ugyanígy a rabattra ajánlott árbóli szava is hibás képzésű. L. Simonyi: Helyes magyarság 81.

Nem értem, miért akar Szécsi egészen magyarrá vált szavak helyett újakat és hibás összetételeket alkotni pl. tábla helyett rólapot stb. V. ö. Simonyi: Helyes magyarság 77. (A már közhasználatba ment szavak helyett újak és nem mindig megfelelők alkotását is helytelenítem. Így pl. a dekoráció Szécsi szerint díszjel. Azt hiszem, azonban sokkal jobbak erre a szóra Simonyi: Helyes magyarság 216 l. ajánlott kifejezések.)

Hogy idegen szavak helyett jó magyar szóalkotásra törekedjünk, nagyon helyes, azt azonban nem tudom, miért volna jobb a vele elmenni, vele bemenni, vele kimenni helyett elvelézni, bevelézni, kivelézni stb.

Ezek után megállapítottuk, hogy Szécsinek sokat kell még művén csiszolnia és sokat kell ezeket a kérdéseket tanulmányoznia, hogy a »tisztuló folyamatot« valóban elősegíthesse.

Héjjas Zoltán.

Hencz Ilona, Az iskolai szorongás és a lámpaláz. Budapest, 1941. 74. oldal.

A művész lámpaláza és a tanuló iskolai szorongása — drukkja — lényegében és külső megnyilatkozásaiban is ugyanaz a lelki jelenség. A szerző közel 1500 személyen végzett kísérlete alapján nevelői szemszögből rajzolta meg a szorongó tanulónak és lámpalázas művésznek lelki képét, igyekszik minél mélyebbre hatolni a motívumok feltárásában és a tünetek pontos leírása után keresi a gyógyító eljárásokat.

Kísérletei alapját 20 kérdésből álló kérdőív alkotja. Az írásbeli feleletet azonban megelőzi a tanuló, vagy művész hosszabb megfigyelése felelet, illetőleg előadás közben. Az eredményeket ösztöndiagnosztikai vizsgálatokkal hitelesítik. A három különböző módszer egymást kiegészítve három egybehangzó metszetet ad a vizsgált személyről. Az olvasó előtt megelevenedik a »drukkoló« diák zárkózottsága, magánykeresése, akinek legfőbb szórakozása az olvasás (90 %). Az ilyen diák az Én-re összpontosítja minden figyelmét, más dolga nem érdekli, képzelt esetleg valóságos testi és szellemi hiányosságai miatt társaitól eltávolodik és antiszociális lénnyé válik.

A természet csak elősegíti, de egymagában nem indokolja a szorongást. Ehhez feltétlenül kell valamilyen megindító kellemetlen benyomás. Sokan még felnőtt korukban is jól visszaemlékeznek erre a rajtuk kívül álló külső jelenségre (elkényeztetett, vagy túlszigorú nevelés, zsarnok barát, szokatlan környezet, stb.).

Maguk a tanulók a szorongás okát elsősorban félelemmel, idegességgel magyarázzák (lányok 65 %, fiúk 55 %). A szorongás valóban egyesíti magában a félelem legkülönfélébb megjelenési formáit, de ezek összeségén túl van benne tudatalatti folyamat is. Kisebb csoport a tanárban keresi a hibát. Éles szemmel, pőrére vetkőztetve tárják elő a legveszedelmesebb tanári hibákat: az igazságtalanságot (még a nem tudatosat is), a gúnyt, megszégyenítést, a szellemi fölény és zsarnoki hatalom fitogtatását, a kiabálást és az idegesség kényelmes köntösébe öltöztetett önfegyelem hiányát. A szorongás okát kereshetjük a tanuló helytelen tanulási módját követő gyakorlati sikertelenségben, sőt a kötelességmulasztás is okozója lehet az első gátlást elindító benyomásnak.

A gyógyító eljárások közül legeredményesebbnek mutatkozik az erős

érzelmekkel kísért kellemes benyomás szerzése. A nevelő azonban inkább a megelőző eljárást helyesli: a szigorúsággal párosult dicséretet és jutalmazást, a szeretet pedagógiáját, a büntető fegyelmezéssel és a hibák elkerülésére összpontosított neveléssel szemben a pozitív célkitüzést. Viszont a szorongó diákok iskolájának tervét éppen a szuggesztív hatás miatt kissé túlzottnak találjuk.

A könnyed világos stílus érdekes olvasmánnyá avatja e munkát anélkül, hogy veszítene szakszerűségéből, s ezáltal a könyv gyakorló nevelő részére hasznos olvasmány.

Gémesi József.

Sztrokay Erzsébet, Tanári szemmel, tanári szívvel. Szeged, 1942. 39. old.

Az iskola erkölcsi nevelésének célja a szülői ház őszinte együttműködése nélkül nehezen valósítható meg. Az együttműködés keretét a Rendtartás elsősorban a szülői értekezletekben és fogadóórákban szabja meg, a szülői ház meglátogatására nem kötelezi a tanárt. A szerző saját tapasztalatainak alapján az összhang első feltételét a növendék szüleinek tervszerű és rendszeres meglátogatásában látja. Ezekből fakadtak küzdelmekben gazdag nevelői multjának legszebb gyümölcsei. Mellőzve minden hivatalos merevséget szerető szívvel kopogtatott be a sokgyermekes család kis munkaállamába, az egykés gyermek szomorú magányába. Nem ment el részvétlenül szállásadónál lakó növendékeinek gyakran rideg otthona mellett, és legalább vigasztaló szavakkal enyhített a szülők fájdalmán ott, ahol betegség vagy halál látogatott. Az első kedvezőtlen fogadtatás nem szegte kedvét. A távoli tanyák sártengerén keresztül is megtalálta az útat a szülői szívekhez: a »felvilágosodottakat« visszavezette a vallás biztos talajára, sovány tanári jövedelméből támogatta az elkallódásra ítélt szegénysorsú tehetségeket.

Rajongó »pedagógiai szeretet« sugárzik a kis mű minden sorából. Kedves és mély gondolatai túlzott hasonlatokkal az érzelem világában tévelygnek, azonban a jó példája és tanácsai alkalmasak a tanári hivatástudat komoly kiépítésére.

Gémesi József.

NEVELÉS ÉS ÉLET

NEMZETI ÉS POLITIKAI NEVELÉS EURÓPÁBAN, ezen a címen gyüjti egyetlen füzetbe a Berlinben megjelenő *Internationale Zeitschrift für Erziehung* nyolc nemzet egy-egy kiváló pedagógusának dolgozatát. A bevezetőt Alfred Baeumler, a berlini egyetem filozófia és politikai nevelés tanára írta meg: Weltdemokratie und Nationalsozialismus címen. Ebben a tanulmányában a mai német világnézeti felfogás szemszögéből Európa új rendjének, mint történetfilozófiai kérdésnek fejtegetését adja, mintegy középponti elvül választva a hatalom újszerű megfogalmazását. Valóban sokszínű képet kapunk ezután a többi szereplő nemzet nevelői felfogásáról, illetőleg inkább történeti fejlődéséről, mert a munkatársak nagyobbára a mai helyzet megértéséhez nemzeti multjuk megvilágítását tűzték ki feladatul. Sorban következik az olasz politikai nevelés bemutatása (Vittorio Ivella tollából), a finnek politikai nevelésének fejtegetése (J. A. Hollo-tól), majd harmadik helyen a magyar nemzeti nevelés ismertetése, melyet Somogyi József irt meg igen nemes tárgyilagossággal. Tanulmányának címe: A nemzeteszme a magyarországi nevelésben. Utána a Dunavölgy többi népének nevelői felfogását ismerjük meg a következő címmel és sorrendben: Nemzeti népnevelés Romániában (Stefan Bârsanescu), A bulgár nép nemzetté nevelése (Botju Schanow), Horvátország útja a nemzeti népművelődéstől a politikai neveléshez (Vlado Petz) és végül A szlovákok nemzetpolitikai nevelése (František Bokes). — Különösen a körülöttünk élő népek nevelési felfogásának ismerete elsőrendű szellemi feladatunk, mert hiszen csak így láthatunk tisztán egész népi fejlődésük és mai világnézeti beállítottságuk terén, ami a dunavölgyi megoldandó kérdések helyes megítéléséhez elengedhetetlenül szükséges. Évekkel ezelőtt felmerült már egy Dunavölgyi Nevelői Szemle gondolata, amely hivatva lett volna rendszeresen ismertetni a körülöttünk élő népek nevelői felfogását s így bőséges alapot nyújtott volna az idevonatkozó kérdések tisztánlátásához és helyes megítéléséhez. Az előkelő német folyóirat 1942. utolsó számában ilyenfajta szemlét tart a birodalom szomszédainak, barátainak és szövetségeseinek szellemi portáján, persze a saját elgondolása szerint csoportosítva az egyes nemzetek szószólóinak mondanivalóját. Mindenesetre így is, igen tanulságos és érdekes olvasmány a folyóirat e száma minden magyar nevelő számára.

A tanulók kérdései a fizikatanításban. Minden tárgy tanításával alakíthatjuk, fejleszthetjük a tanuló lelkivilágát. A fizika tanítása is gazdag nevelési lehetőségeket nyujt, hiszen az állandóan használt logikai módszerek fejlesztik az értelmet, a természet rendje csodálatot és vallásos áhitatot ébreszt és a nehézségek tervszerű legyőzése erősítik az akaratot. A nevelő lehetőségek kihasználása nagy mértékben a tanítás módjától függ. A didaktika megmutatja a nevelés és tanítás legbiztosabb útjait. Az ott leírt legfontosabb követelmények egyike, a tanulók cselekvő részvételének minél teljesebb felhasználása. Az erre irányuló eszközök: a kérdvekifejtő módszer, a munkáltató tanítás és a fizikai gyakorlat. (Részletes utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez. II.

kötet. 123. o.) A tanulók saját kérdéseikkel és hozzászólásaikkal is értékes tevékenységet fejthetnek ki. Ezért szoktassuk tanítványainkat arra, hogy a tanítás közben felmerülő nehézségeiket lehetőleg azonnal nevezzék meg és ezekre vonatkozóan kérdéseket tegyenek. Erre gyakran van alkalom, hiszen a megértés nehézségei, a tanulóban felmerülő kétségek még a legmódszeresebb tanítással sem küszöbölhetők ki teljesen. A legtöbb tanuló azonban nem kérdez szívesen, mert fél, hogy tudatlanságot árul el kérdésével és szégyelni, ha valamit nem értett meg. Ilyen gátlások ellen küzdenünk kell. Hangsúlyozzuk, hogy az igazi megértés nehézségekkel jár és figyelmeztessük a tanulót, hogy kérdéseivel ilyen nehézségekre mutat rá és ezzel a közös munkát megkönnyíti. Kérjük elsősorban az erős tanulók példaadását és dicsérjük meg a világos kérdezőt. Természetesen türelmet kell gyakorolnunk, ha tudatlanságon alapuló hozzászólásokkal találkozunk. Igy sok figyelmeztetéssel és bíztatással megteremthetjük a tanulók szabad megnyilvánulásához szükséges légkört.

Ilyen körülmények között sok kérdés merül fel. Ezek leggyakrabban a kísérleti berendezésre, vagy a gondolatmenetek és matematikai levezetések egyes lépéseire vonatkoznak. Ritkábban, ha az idő engedi, különösen a felsőfokon, más természetű kérdések is merülnek fel. Pl. Miért piros az égbolt napkeltekor és napnyugtakor? Hogyan működnek a légvédelmi szirénák? Meddig maradhat a tengeralattjáró a víz színe alatt? Miért veszélyes a repülés hidegben? Mi okozza rádióvétel közben a hang elgyöngülését? Néha a tanuló azért kérdez, mert ellentmondást lát ismeretei között. Pl. az akció és reakció elvének tanításánál, a tárgyalás kezdetén egyik tanítványom azt kérdezte: »Ha a kocsi ugyanolyan erővel vonzza a lovat, mint amilyen erővel vonzza a ló a kocsit, hogyan mozdítja el mégis a ló a kocsit?« Az elektrosztatika tanításánál a következő látszólagos ellentmondás merült fel: A potenciál a töltéssel egyenes arányban van. A vezetőnek nagyobb görbültségű részein nagyobb az elektromos sűrűség, tehát nagyobb a töltés. Hogyan lehet a potenciál a vezető felületén mégis ugyanakkora?

Ilyen kérdések és hozzászólások megbeszélése időt igényel, de az így felhasznált idő gazdag eredményeket hoz. A tanár a kérdésekből tanítványainak gondolkodására és érdeklődésére vonatkozó értékes felvilágosítást kap. Sok kérdés kiküszöbölődik és ezzel a tanulók otthoni munkája csökken. A megértés elmélyül. A tanuló önbírálata fejlődik, mert a kérdést követő megbeszélés közben látja, hogy mennyiben gondolkodott helyesen és miben tévedett. Bizalmas lesz, mert tapasztalja, hogy nehézségeivel bátran fordulhat tanárához, ki azokat szívesen és biztonsággal oszlatja el. A legnagyobb eredményt azonban abban látom, hogy a tevékenység és az abból származó teljes megértés öröme; felébreszti a tanuló vágyát a dolgok hézagnélküli megértése iránt és ez a vágy, mely minden kétség és bizonytalanság kiküszöbölésére törekszik, erősödik benne és irányítja gondolkodását az iskolai munkában és a későbbi élet minden szellemi tevékenységében. A tanítványok tárgyra vonatkozó kérdései természetesen más tárgyak tanításánál is hasznosak lehetnek.

Hazánk iskoláiban sok helyen találkozunk a tanulók kérdéseivel és hozzászólásaival, e hozzászólások azonban rendszerint egyesek érdeklődéséből fakadnak és csak ritkán jelentik nagyobb számú tanuló kétségek kiküszöbölésére irányuló munkáját. Talán nem érdektelen kérdés, hogy egyes külföldi iskolákban, hogyan történik a fizika tanítása és milyen szerepe van a tanulók fent említett tevékenységének. Erre vonatkozólag néhány külföldi középiskolai tanárral folytatott beszélgetésem ad némi tájékoztatást. (A külföldi iskolákra vonatkozó alábbi felvilágosításokat Beghé Adelina olasz, Magister Silvennoinen Vieno finn és Darás Rózsa középisk. tanár úrnők, továbbá Schwall Heinrich német, Dott. Salvatore Pascia olasz középisk. tanár urak, Veöres Gyula volt finnországi magyar lektor úr adták, kiknek nagy szívességükért e helyen is hálás köszönetet mondok.) Német iskolákban a tanítási módszerek a mieinkkel azonosak, ami érthető is, hiszen a magyar didaktika német hatás alatt fejlődött. A fizikai órák fókuszában ott is a kísérlet áll és a magyarázat kérdvekifejtő módszerrel történik. Érdeklődő tanítványok gyakran óra után fordulnak kérdéseikkel a tanárhoz. Olaszországban is erősen kísérleti a tanítás. A módszerre vonatkozólag ott a tanárnak teljes szabadsága van. Sok iskolában kérdvekifejtő tanítással találkozunk, máshol a tanár előadást tart. Az előadás befejezése után a tanulók a tanár felszólítására kézfelemeléssel jelentik, ha a tárgyra vonatkozólag kérdéseket kívánnak tenni. A kérdezők száma az olasz iskolákban általában igen nagy. Finnországban a fizikatanítás jelentősége kisebb, mint nálunk, mert a mi érettségi vizsgánknak megfelelő vizsgán, a fizikának csak alárendelt szerepe van. A tanítás inkább elméleti. A tanítványok érdeklődése ritkán mutatkozik kérdésekben, ami talán a finnek nagy zárkózottságából is következik. Finnországban a tanítás kérdései mostanában nagy átalakulásokon mennek keresztül. Az említett országokban a tanítás egységes tanterv alapján történik. Angliában nincsen egységes tanterv, az egyes iskolákban a tanítás tananyag és módszer tekintetében különböző. Ezért az angol középiskolai tanításról egyetemesen nem beszélhetünk. A külföldi tanítási módszerek ismertetését alkalmasabb időben folytatni fogom.

Andauer Mária.

A diadalmas cserkészlélek. 1912—1942. (A harmincéves cserkészet.) Ezen a címen jelent meg a Magyar Cserkészmozgalom kiadásában, Deménd Miklós, Koszterszitz József és Major Dezső szerkesztésében a magyar cserkészet 30 éves munkásságáról szóló beszámoló. — Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc írja előszavában: »E szerény kis könyvben izelítőt akarunk nyujtani mindabból, amit a magyar cserkészet a magyar fiú, a vallás, iskola, szülők, irodalom, társadalom, sport, honvédelem, leventeintézmény és az örök magyarság érdekében tett.« — Az első fejezet azt a letagadhatatlan tényt szögezi le, hogy a vallás sohasem választotta el a cserkészeket. »A katolikus mély, aktív, öntudatos katolikussá nevelődött, a protestáns lelkiismeretének szava szerint hűen tartotta a maga vallását.« A cserkészetben vallási különbségből sohasem származtak ellentétek, sőt az együttműködés egymás megbecsüléséhez vezetett. Az Isten, haza és embertársak

iránti kötelességek teljesítésével sok ezer fiú az öntudatos, gyakorlati vallásosság és a tettekbeli hazafisága katonájává lett a liberalizmus fénykora óta a mai napig. — Elválaszthatatlan a cserkészet a magyarságtól is. (2. fej.) A ma 892 csapatban dolgozó cserkészet örök magyar programmot hozott magával. »A magyarság megújulása anyagi, szociális, nemzeti, szellemi és lelki tekintetben« volt a cél. Próbaanyagával már az individualizmus virágkorában megtette az első lépéseket a magyar közösségi tudat kiépítéséhez, elméletben és gyakorlatban egyaránt. Népszerűsítette és népszerűsíti a magyar népdalt, a népi játékokat, szokásokat, táncokat, regősmozgalmával, szórványgondozásával, telepítési akciójával pedig tovább építi a közösségen alapuló magyar jövendőt.

Komoly és értékes meglátásokkal teli a cserkészet és az iskola kapcsolatait tárgyaló rész (3. fej.) Az otthon »kiskirálya« és a felnőttek alkotta iskola névtelen tanulója közé odaállt a papok és tanárok vezetésével megszületett cserkészet a maga sajátos fiúvilágával, életformájával, mert részt kért a nevelésből. Szerencsés megoldásként a cserkészet elsősorban a középiskolából kapta fiait, vezetőit, hajlékát. »Igy lett... mélyenjáró nevelőmozgalom erősen nemzeti jelleggel és komoly erkölcsi tartalommal«. Adott is a cserkészet az iskolának; adott »új fiúideált, mélyen felelős, de derűs világot, amelyből nemes gondolatokkal telített egészséges szellemű ifjúság fejlődött.« Adott új emberértékelést, új pedagógiai irodalmat, és új, közvetlenebb viszonyt teremtett a tanár és diák közt. — De tévedett a cserkészet akkor, amikor a középiskolai diákságon túl nem építette ki mozgalmát az utcagyerekek, tanoncok, falusi ifjak felé, amikor nem igyekezett átsugározni vivmányaival a hivatalos pedagógiát, amikor nem alakította át az iskolarendszert azokon a pontokon, ahol a cserkésznevelés előnyére vált volna az iskola nevelő munkájának. Tévedett abban is, hogy nem emelte elég céltudatosan a maga értékeit, és nem igyekezett minden felelős pontra cserkész-pedagógust állítani, mert »még mindig a mi pedagógiánk a legmodernebb és a legeredményesebb; és hisszük, hogy sok kérdést jobban megoldanánk másoknál«. Tévedett az iskola is, amikor gyanakvással nézte a cserkészetet, féltette a fiú tanulását, többet követelt a cserkésztől, vagy amikor nem gondoskodott a tanári karban elsőrendű cserkészpedagógusról, és nem vett át eleget a cserkészet eleven értékű pedagógiai gondolataiból.

Az önkéntesség alapjaira épült cserkészet a fiúk öntevékenységét új és új cselekvési lehetőségek adásával vezeti le. Az őrsi keretben, ebben a »zseniális közösségi találmányban« oldja meg a viharzónában élő fiúk problémáit. A cserkészpedagógia alapja: a fiú a magasabbrendű vezető ellenállhatatlan vonzóerejének engedve alakul, tökéletesedik. Vezetője értékeivel kitörölhetetlen nyomokat hagy a fiú lelkén, átfogó varázsától élete végéig nem tud szabadulni. — A cserkészet nevelőtársa a családnak, tárgyilagos elbírálója a kis községekben élő erjedő fiúknak, a kemény próbapontokon keresztül.

A társadalomnak a cserkészet »új lovagokat« ad, akik ott vannak a közösség megsegítésénél, a hon építésénél, több munka és áldozatvállalásával is. — Min-

den régibb és újabb megmozdulásában a közösséget tápláló szeretet mozdítja meg a fiúkat, követvén Teleki »kötelességet keresünk« jelszavát műhelyekben, kereskedői pultok mögött, avagy az iskola padjaiban. A jótett és szolgálat révén a cserkészet már megoldotta a társadalmi kérdést a maga közösségében: a táborban államot épít és vezet, ingyenélőket nem tűr meg, de gondoskodik is mindenkiről egyenlő mértékben.

A könyv a következőkben a gyakorlati magyar életben kifejtett önzetlen cserkész-munkát tárgyalja. Szól a honvédelmi szolgálatot teljesítő, a leventemozgalomnak utat mutató, a külföld felé propagandát kifejtő, sajátos irodalmat adó cserkészetről, amely fiaival otthonokat diszített, táborba száll, természetet jár, vizicserkészetet hív életre és úszásban, kerékpározásban, atlétikában, céllövészetben, sísportban, repülésben maradandót alkot. — Befejezésképen a vezetésképzésről, a légoltalmi munkáról, a cserkészet gazdasági tevékenységéről kapunk beszámolót.

A tölgyleveles koszorúban zöld liliommal ékesített címlappal megjelent, számtalan fényképet, rajzot, statisztikai adatot tartalmazó díszes könyv cikkírói (a szerkesztőkön kívül Farkas Ferenc, Witz Béla, Szőke Imre, Mády Zoltán, Temesy Győző, Pirovszky Lajos, Ulbrich Húgó, stb.) cserkészszívük egész melegével rótták papírra soraikat. Őszinte, tárgyilagos és öntudatos megnyilatkozásaik hű történetét adják a nagyértékű és pótolhatatlan munkát kifejtett cserkészetnek, amely ma új utakon, de töretlen erővel és lendülettel kereresi a kötelességeket Isten, haza és embertársakkal szemben a magyar nemzeti közösség érdekében.

Alpár Gyula.

Zenefelügyelői értekezlet. A VKM folyó évi január hó 16-án értekezletre hívta össze az összes tankerületi főigazgatóságok zenei szakelőadóit és zenefelügyelőit, de meghívást kaptak még a Zeneművészeti Főiskola részéről Dr. Dohnányi Ernő főigazgató, továbbá a különböző zenei intézmények képviseletei: a Magánzeneiskolák Országos Egyesülete, az Országos Magyar Dalosszövetség, a székesfőváros népművelési bizottsága, a leventezenekarok országos vezetője stb.

Az értekezlet tárgysorozata négy pontból állott. Az első kérdés a vidéki zeneélet fejlesztése volt. Az előadó szerint ezen a téren a vidéki zeneiskolákra a következő feladatok várnak: hangversenyek rendezése, leventezenekarok részére fuvósoktatók képzése, az iskolákban vonósok képzése, a kamarazene rendszeresítése, vonószenekarok létesítése, majd ezekbe a fuvósok bekapcsolása és később szimfonikus zenekarok szervezése, a dalárdák és zenekarok harmonikus együttműködésének megvalósítása, az egyházi zene ápolása, a színpadi zene megszervezése, végül pedig a vidéki előadók, zeneszerzők és zenei együttesek bekapcsolása a rádió műsorába.

A második pont a részleges tantervmódosítás ismertetése volt a vidéki zeneiskolák részére. A Zeneművészeti Főiskola hivatalos tanterve ugyanis a zongora- és hegedűoktatásnál 2 elemi, 5 közép és négy akadémiai osztályra tagozódik, a tervezett módosítás ezzel szemben a zeneiskolákban a hivatalos tananyagot

4 elemi, 6 közép és 4 akadémiai osztályra osztja szét. A tervezett reformot a felszólaló Dr. Dohnányi Ernő főigazgató teljes egészében helyesnek tartotta, hozzátéve azt, hogy a tehetségesebb zeneiskolai növendékeknek módjukban álljon egy év alatt két osztály tananyagát is elvégezni. Az új egységes tanterven most végzik az utolsó simításokat és minden valószínűség szerint a következő tanévben már életbe is fog lépni. Ezzel megvalósul a zeneiskolák egységes szervezete és megszünik az osztályok elnevezésének helyenkint még mindig meglevő összevisszasága.

Harmadik pontnak tárgyalta az értekezlet a zenefelügyelettel kapcsolatos teendőket. Az előadó hangsúlyozta, hogy az idézett rendelet alapján elsősorban a tankerületi főigazgatók utasítására történik a zenefelügyelők kiküldése, de különleges esetekben a VKM külön felhatalmazására is végezhetnek látogatásokat a zenefelügyelők. Ha a zenefelügyelő egy bizonyos hangszer oktatásához nem rendelkezik kellő szakismeretekkel és szükségesnek tartja külön szaktanárok kiküldését, erre vonatkozó jelentésében a VKM-től kérheti ezt. A zenefelügyelők elsősorban azokat a városokat és iskolákat látogassák, ahol még vagy egyáltalában nincs, vagy nincs kellőképen megszervezve a zeneiskola. A cél itt is kimondottan az elhanyagolt vidéki zeneélet fellendítése. A szervezés körébe be kell vonni a kamarazenét, a négykezes játékokat és a zenei játékiskolák felállítását is. Mint távolabbi célok szerepelnek a zenefelügyelők programmján a tankerületi, majd később az országos zenei tanulmányi versenyek rendezése, zenei szemináriumok létesítése és a hangos filmeknek, mint a zenei oktatás egyik eszközének bevezetése. Az egész vonalon a selejtes külföldi zeneművek kiküszöbölésével párhuzamosan a magyar szerzők műveinek és elsősorban a magyar népi zénének megkedveltetésére és terjesztésére kell törekedni.

A tárgysorozat negyedik pontja a szolgálati szabályzat ismertetése volt. A nem állami zeneiskolai tanárok nyugdíjellátására törvény készül, addig is kötelező lesz az iskolafenntartókra havi 500 P fizetésig az OTI biztosítás, 800 P-ig az öregségi biztosítás és minden esetben a balesetbiztosítás. A biztosítási díjak felét az kolafenntartó fizeti. A készülő szolgálati szabályzat szerint a vidéki zeneiskoláknál alkalmazott zenetanárok a növendékek által befizetett tandíjak 70 %-át kapják, a fennmaradó 30 % az iskola fenntartásával járó költségek fedezésére fordítandó. A növendékeknek legfeljebb 10 %-a tandíjmentességben részesítendő. A szabályzat módot fog adni magánvizsgálatok tartására is. A magánvizsgálat díja a havi tandíj kétszerese lehet, ennek 70 %-a a vizsgáztató tanárt illeti. — A vidékről bejáró zeneiskolai tanulók vasúti menetdíjkedvezményéről is gondoskodás fog történni.

Az értekezlet folyamán az előadó néhány érdekes adatot is közölt a zeneiskolák jelenlegi számáról. Az új rendelet életbeléptetése óta leszámítva a megszüntetett zeneiskolákat és beleszámítva az ujonnan kiadott engedélyeket az egész országban összesen 146 magánzeneiskola van, ezek közül 43 fővárosi és 103 vidéki. A mutatkozó zenetanárhiányon egyelőre úgy segít a VKM, hogy mintegy 40 utazó zenetanár végzi a

zeneoktatást különböző városokban. Ezek az utazó zenetanárok kedvezményes árú vasúti bérletjegyet kapnak. A minisztérium végső célja egyébként az, hogy minden legalább 10.000 lakosú városban vagy községben zeneiskola vagy legalább is zenetanfolyam szerveztessék.

Az értekezleten tárgyalásra került az új zeneiskolák engedélyezésének kérdése is. Az engedély megadásánál a VKM elsősorban azt bírálja el, hogy a létesítendő új zeneiskolára szüksége van-e a közérdeknek és megfelel-e a 75.000/1942. sz. rendeletben előírt követelményeknek? A kérelmező személyének alkalmasságát a VKM mindenkor előzetesen fogja megvizsgálni.

Az internátusokban ezentúl csakis okleveles zenetanárok, vagy ilyenek hiányában csak olyanok taníthatnak zenét, akik legalább akadémiai osztályt végeztek. Általában az egész rendeletnek az a legfőbb célja, hogy a kontárkérdést véglegesen és gyökeresen megoldja.

A zeneiskolák ügyvitelére nézve már előkészületben van a Rendtartás és addig is, amíg ez életbeléptethető lesz, már a folyó tanévben minden zenetanárnak személyi lapot, származási táblázatot kell kitöltenie és minden zeneiskolának évenkint kétszer részletes jelentést tennie a VKM-nek.

Eckerdt Elek.

A Délmagyarországi Nevelők Egyesületének Könyvtára. A folyóiratunk mai számához csatolt kis megrendelő lapon jelzett kiadvány első füzete annak a tanulmány-sorozatnak, mely a Délmagyarországi Nevelők Egyesületének kiadásában jelenik majd meg. Olyan nagyobb tanulmányok lesznek ezekben a füzetekben, melyek terjedelmük miatt a mai lapkorlátozás idején a folyóiratban nem kaphatnak helyet, viszont mind elméleti, mind gyakorlati szempontból szélesebb körben érdeklődésre számíthatnak. Az első füzet Tettamanti Béla vizsgálódásait tartalmazza A szókincs szerepe a nyelvtanításban címen. A legszükségesebb német szavak és fordulatok című alapos szókészlet-vizsgálata után Tettamantinak természetszerűen fel kellett vetnie a kérdést: miképpen lehet a nyelvtanításban az elsajátított szókincset maradandóvá tenni és a kifejezési készség biztos eszközévé mélyíteni. Szógyűjteményének megjelenése után Tettamanti Béla a Délmagyarországi Nevelők Egyesületében előadást is tartott erről a kérdésről, ugyanígy Budapesten a középiskolai tanárok körében. A füzetben megjelent tanulmány most az ország nyelvtanárainak és nevelőinek figyelmét kívánja erre a kérdésre felhívni és szerző külön hangsúlyozza, mennyire fontosnak tartja, hogy a gyakorlat emberei minél behatóbban hozzászóljanak a szókészlet szerepének problémájához. Nyilvánvaló, hogy ez a kérdés annál bonyolultabb, minél jobban előrehaladnak a tanulók nyelvi tanulmányaikban, hiszen akkor nemcsak a bővülő szókészlet mindig szélesebb és szélesebbkörű szavait és fordulatait kell a tanárnak állandóan számontartania és feltűnés nélkül ismételtetnie, hanem az előző többéves tanulmányok szókincsét is meg kell őriznie a feledéstől. Igen helyesen mutat rá Tettamanti, hogy ez, a sok másféle feladat mellett, szinte elképzelhetetlen, különösen, ha még azt is tekintetbe vesszük, hogy középiskoláról lévén szó a felsőbb fokon az ifjúság művelődési igényeivel is

számolnunk kell, tehát nem lehet megelégednünk egy gyakorlati nyelviskolának a puszta közlésre szorítkozó kezdetleges szókészletével, hanem arra kellene törekednünk, hogy az ifjúság művelődési színvonalának megfelelően olvasni tudjon idegennyelvű, jelen esetben német könyveket. Tettamanti fel is veti tanulmánya végén a kérdést, vajjon nem kellene-e a középiskolai nyelvtanításban »megelégednünk« azzal az eredménnyel, hogy a tanulók haszonnal és esetleg élvezettel tudjanak forgatni művelődési igényeiknek megfelelő könyveket. Hiszen az egyetemek, főiskolák legfőbb panasza, hogy a tudományos kiképzésben az idegennyelvű irodalom felhasználásánál mond csődöt a tanulók nyelvi tudása. Nem azért van-e ez, mert túl sokfélét akarunk nyelvtanításunkkal elérni, a gyakorlati nyelvtudás követelménye mellett művelődési igényeink is vannak, a pontos nyelvtani ismeretet a kötetlen szabad megnyilatkozásra való készséggel akarjuk párosítani s mindezt heti 4, 3 órák mellett, melyeken néha túlnépes osztály vesz részt s így könnyen ki lehetne számítani, ugyan hányszor nyilatkozhatik meg érdemlegesen egy-egy gyerek még a legélénkebb osztályfoglalkoztatás esetében is. — A szókészletnek élő, állandóan jelenlévő kifejezőkészségnek kell lennie, ha ezt meggondoljuk, tudjuk azt is, mennyire az élő idegen nyelvtanítás elevenjébe vág Tettamanti tanulmánya, amelyhez valóban minél sokrétűbb és bőségesebb hozzászólásokat remélünk különösen a gyakorlati munka szemszögéből és tapasztalati anyagából. Ezért ideiktatjuk szerző címét (Budapest, V. Báthory-utca 3. Országos Közoktatási Tanács).

A Délmagyarországi Nevelők Egyesülete pedig, amikor könyvtárának első füzetével Tettamanti Béla tanulmányát adhatta közre, egyszersmind hálás ragaszkodását is ki akarta fejezni folyóiratának Budapestre távozott szerkesztője iránt, akinek neve — távolléte folytán szükségszerűen — ezentúl már nem szerepel a címlapon. Jelképesen így búcsúzás helyett a további szoros együttműködés bevezetőjét látjuk ebben a füzetben, mert folyóiratunk, a Délmagyarországi Nevelők Egyesületének lapja Tettamanti Bélával mindígre összeforrt.

Kisparti-alapítvány. A folyóiratunk f. évi első számában kimutatott 1438 P-höz a következő további hozzájárulások érkeztek: Békési ref. gimnázium 50 P, Orosházi ág. ev. gimnázium 150 P, Békéscsabai m. kir. áll. mezőgazdasági középisk. 60 P, Miklós Ida, Szarvas 10 P, Iskolanővérek r. k. Árpádházi Boldog Margit leánygimnázium Szeged 218 P. **Összesen: 1926 P.**

Szegedi Uj Nemzedék Lapvállalat Rt. Felelős nyomdavezető: Szigeti Jenő.

150 cég milliós raktárából választhat pénz nélkül,

mindazt

megveheti

amire szüksége van

Nemzeti Takarékosság

könyvecskével. Könyvecskét

Szeged, Kárász-utca 5.

szám alatti irodánktól kap.

KETTING LAJOS

textil-, szövet- és divatárú nagykereskedő

SZEGED,

TISZA LAJOS KÖRÚT,

PÜSPÖKBAZÁR

ÖRÖM VÁSÁROLNI AZ **EXCELSIOR**

HARISNYAHÁZBAN

SZEGED,

Tisza Lajos körút 42/a.

Levélpapir különlegességek
Fényképalbumok
Lakbérleti szabályrendelet
Házbérfizetési könyv lakbérleti szabályrendelettel
Saját kiadású Népiskolai Értesitő

Tankönyvárusitásra hivatalosan kijelölt cég.

NEMZETI SAJTÓVÁLLALAT

Szeged, Kárász-utca 5. szám. Telefon: 24-52.

KURUCSEV SÁNDOR divatárú kereskedő

SZEGED
SZÉCHENYI-TÉR 14.

Szövetek, selymek nagy választékban. Legjobb beszerzési forrás.

Babakelengyék, úri- és női divatcikkek dús választékban

CSÓR BÉLÁNÁL SZEGED, KIGYÓ-U. ÉS FEKETESAS-U. SAROK.

KRIER RUDOLF

uri- és egyenruházati szabósága. Uri divatcikkek kereskedése. Cserkészfelszerelések, nyakkendők, sapkák, sálak stb.
SZEGED, KLAUZÁL-TÉR 3. SZÁM.

„OPTIKA" FOTÓ, OPTIKA, PORCELLÁN, DISZMŰÁRUK,
SZEGED, KÁRÁSZ-U. 14.
(DEL-KA MELLETT)

TELEFON: 13—30.